

KULTUREN

Hunehals borg

Hanhals 4:31, fornlämning Hanhals 71:1,
Hanhals socken, Kungsbacka kommun, Halland
Forskningsundersökning 2016

Innehåll

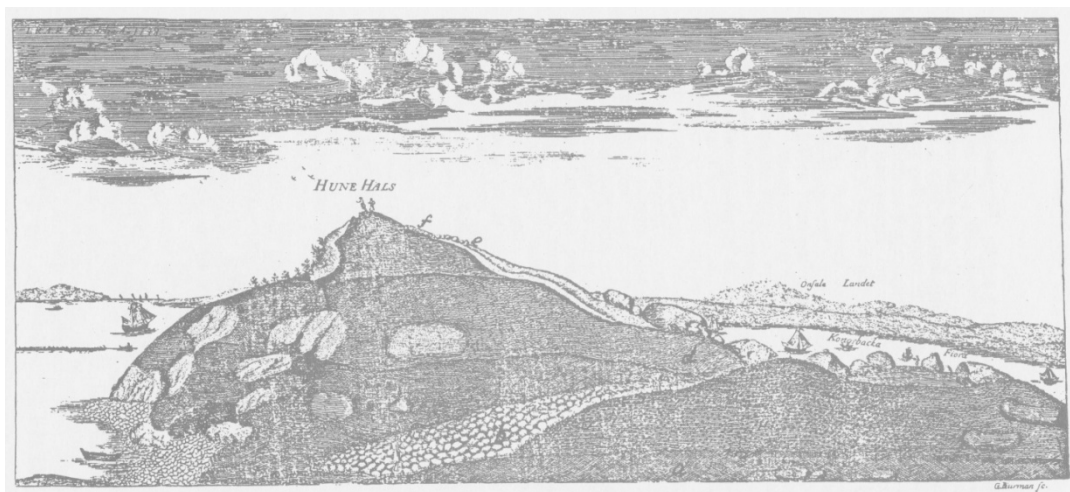
Inledning	3
Fornlämningsmiljö	5
Tidigare arkeologiska iakttagelser	9
<i>Inventering år 1917.....</i>	<i>9</i>
<i>Inventeringar år 1965 och år 1988</i>	<i>9</i>
<i>Den arkeologiska undersökningen år 1933.....</i>	<i>11</i>
<i>Georadarundersökningen 2013.....</i>	<i>14</i>
<i>Undersökningen 2014.....</i>	<i>16</i>
Inför undersökningen år 2016.....	19
Frågeställningar	19
Syfte	20
Forskningsundersökningen	21
Metod och genomförande	21
Fältundersökningen	23
Resultat	24
<i>Schakt 4 och 8</i>	<i>24</i>
<i>Schakt 7</i>	<i>30</i>
<i>Schakt 9</i>	<i>36</i>
<i>Schakt 10</i>	<i>37</i>
Besvarande av frågeställningar	38
Sammanfattning byggnader	41
Förmedling och intresse i media	42
Sammanfattning och förslag till fortsatta åtgärder.....	42
Administrativa och tekniska uppgifter	45
Referenser	45
Bilagor	46

Figur 1. Hunehals borgs placering i Kungsbackafjorden, Kungsbacka kommun.

Figur 3. Flygfoto över området med georadarundersökningens områden markerade med blått.

Figur 4. Av G. Bjurmans kopparstick Jacob Richardsons "Hallandia Antiqua et Hodierna" framgår att Hunehals borg för en betraktare tedde sig i stort sett likadan vid mitten av 1700-talet som den gör idag (Richardson 1752 s 12).

Figur 5. Hunehals borg, fotografi från nordöst.

Fornlämningsmiljö

Byggnationen av Hunehals borg tillskrivs greve Jakob Nielsen, som var greve av norra Halland och verksam under 1200-talets slut och 1300-talets början. Han beskrivs som byggherre för Varbergs slott och borgen på Hanhalsholme, som får betraktas som norra Hallands viktigaste befästningar under medeltiden. Hans far hette Niels Nielsen och fick Norra Halland som danskt grevskap år 1241, till fri besittning för sig och sina arvingar. Hans farfar hette Niels Valdemarsen (Wiking-Faria 2013 s 31ff). Jakob fick grevskapet år 1283, men besökte troligen inte Halland förrän efter anklagelserna om mordet på kung Erik Klipping 1286, då han fredlös fick fly det danska riket, till staden Kungahälla i dåvarande Norge. Det var nu som byggprojektet på Hanhalsholme påbörjades, med stöd av den norske kungen. Första gången Hunehals nämns i ett dokument är år 1292, där den norske kungen skriver om "våra borgar, Hunehals i Halland och Hjelm" (Wiking-Faria 2013 s 37). Den norske kungens stöd åt Greve Jakob innebar att norra Halland i praktiken kunde räknas som norskt under åren 1286-1305 (Wiking-Faria 2013 s 61). År 1294 finns ett omnämnande om Hunehals i samband med en konflikt mellan ärkebiskop Jens Grand och kung Erik Menved. Kungen befallde om allmän ledung i riket och ärkebiskopen vägrade ställa sina väpnade styrkor till förfogande vid ett angrepp mot Hunehals borg. Kungen svarade då med angrepp mot ärkesätet i Lund år 1294, vilket skildras i den så kallade fängelsekrönikan, skriven i slutet av 1290-talet (Carlsson 1946 s 375f; Carlsson 1949 s 377).

Enligt den danske kungen tillhörde marken på Hunehalsholme kungamakten, men ärkebiskopens stöd till Jakob, kan tyda på att det istället varit kyrkans mark. Enligt Carlsson hade Hunehals uppförts på en domän som tillhörde Lunds ärkesäte (1946 s 373). Kung Erik klagar på att det vid Hunehals redan skett "manfall, röveri av boskap och många andra förtret och skador för herr kungen..." (Wiking-Faria 2013 s 37). I förutnämnda anklagelseakter omtalas även, att Jens Grand vid ett tillfälle, då konung Erik personligen infann sig i Skåne för att övervaka och befordra de militära anstalterna, förbjöd sina underlydande att till den kunglige krigsherren och dennes folk sälja eller eljest leverera livsmedel och andra för rustningsändamål erforderliga varor; ett sådant förbud skall han bland annat ha utfärdat till invånarna i den ärkestolen tillhöriga köpstaden Åhus. Jens Grand var inte den ende kyrkomannen i Lund, som i här ifrågavarande sammanhang ådrog sig kungamaktens hejdlösa missnöje (Carlsson 1946 s 376).

Enligt äldre forskning kring Hallands politiska historia, uppförde Jakob Hunehals borg som ett provisorium, i väntan på att det verkligt fasta huset på Varberg blev färdigställt. Hunehals borg blev då en tillfällig tillflyktsort efter anklagelserna vid mordet på Erik Klipping, som mördades i en lada i byn Finderup vid Viborg på Jylland under natten till den 21 november år 1286. En grupp danska stormän, bland dem den danske marsken Stig Andersen, greve Jakob Nielsen, Niels Hallandsfar och Peder Porse, ansågs skyldiga till mordet, och i den åtföljande domen förklarades dessa fredlösa. Enligt historien tog Jakob Nielsen därför sin tillflykt till sitt grevskap norra Halland och ställde det under den norska kungens beskydd. Men utifrån det arkeologiska materialet finns det hittills inget som stödjer att borgen uppförts just vid detta tillfälle och för detta ändamål. De investeringar som gjorts under medeltiden på Hanhalsholme i arbetsinsats och byggmaterial, pekar istället på en ytterst funktionell befästning, som haft en äldre historia. Borgens duglighet syns exempelvis i svenskarnas misslyckade belägring på 1320-talet, då krig rådde mellan Sverige och hertiginnan Ingeborg av norra Halland. Senare års forskning antyder att greve Jakob sannolikt inte var inblandad i kungamordet. I en studie som kretsar kring den danske marsken Stig Andersens inblandning i mordet på Erik Klipping, menar historikern Rikke Agnete Olsen att de flesta anser att domen som följde var ett justitiemord och en politisk uppgörelse vars mål var att just göra sig av med dessa stormän. Det råder alltså numera tvivel kring vilka de män egentligen var som dödade kungen och också varför så skedde (Artelius 2010; Olsen 2002 s 49).

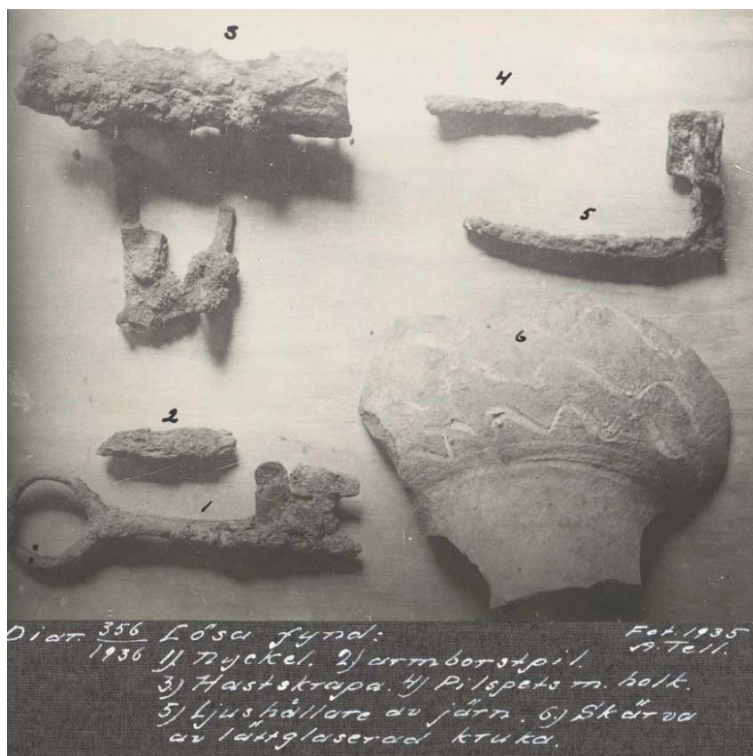
Historikern Adam von Schéele menar i en utredning som genomfördes år 2007, där frågan om Kungsbackas ålder som stad står i centrum, att det är rimligt, att det också vid den närbelägna borgen Hunehals funnits en del stadsfunktioner (von Schéele 2007). Han poängterar dock samtidigt att vi inget vet om detta när det kommer till mer handfasta indicier. Trots att området invid borgen inventerats vid ett flertal tillfällen har det aldrig

påträffats några spår av bebyggelse utom borgområdet som antyder att platsen kan ha haft sådana funktioner (Artelius 2010).

Den politiska historien är för norra Hallands vidkommande mycket turbulent under det tidiga 1300-talet. Från och med början av seklet kom det tidigare danska norra Halland att bli en del av den norska och sedan mycket löst sammanhållna västsvenska maktsfären. År 1305 överlät greve Jakob i ett brev norra Halland med Hunehals till den norske kungen, och i samma text omtalas just Jacob Nielsen som "slottets" byggherre (Broberg 1980 s 16). Under perioden 1305-1318 tillhör norra Halland sedan vad som av Pablo Wiking-Faria i en artikel på beskrivande vis kallats för den svenske hertigen Erik Magnussons "Västsverige", vilket kan beskrivas som en mycket lös politisk konstruktion och området kan därför inte definieras som vare sig svenskt, norskt eller danskt i en mer administrativt politisk mening under denna period (Wiking-Faria 2001 s 121). Under åren efter Eriks död kom Halland att styras av hans unga gemål Ingeborg och av sonen Magnus Eriksson. Under åren 1318 – 1332 ingick norra Halland sedan i vad som av Wiking-Faria på samma vis kallas för Ingeborgs och Magnus Erikssons "Västkustrike". I samband med att Varbergs borg började uppföras, vid slutet av 1200-talet, kom också Hunehals borgs politiska och ekonomiska roll att snabbt avta redan under 1320-talet. Birgitta Broberg menar i en rapport som ingår i serien "Medeltidsstaden" (som behandlar städerna Kungsbacka och Gåsekil) att Hunehals Borg förlorade "sin betydelse när dess funktion av gränsfäste upphörde i samband med att Halland blev svenskt år 1326" (Broberg 1980 s 16). Borgen omtalas i det historiska källmaterialet för sista gången år 1328 och det antagande som forskarna gör är att den helt enkelt fått förfalla och lämnats åt sitt öde (Artelius 2010; Bengtsson 1954).

Befästningen verkar ha fallit ur bruk senast vid slutet av 1300-talet, och byggnaderna användes därefter som stenbrott. Den äldsta avbildningen av borgkullen finns som kopparstick i Jakob Richardsons "Hallandia Antiqua et Hodierna" från mitten av 1700-talet. I texten nämns vallgraven, en stenlagd väg, jordvallar och överst på kullen en konstruktion. Det påminner om dagens miljö på holmen, vilket indikerar att inga markanta förändringar skett i senare tid utan borgens tid var utmätt redan under medeltiden.

Borgen är belägen cirka 5 km söder om Kungsbacka stad. Borgområdet utgörs idag av betesmark för får och har i alla tider använts som betesmark av bönderna i Hanhals. Hela området är inhägnat i anslutning till parkeringsplatsen. Området fungerar idag dessutom som rekreationsområde, som Kungsbacka Kommun äger sedan 1950-talet, med badbryggor som de ansvarar för. Kommunal simskola bedrevs där, fram till dess att simhall byggdes i Kungsbacka på 1980-talet.

Figur 7. De enda bevarade fynden från utgrävningen, foto: Adolf Tell, ur Håkansson 2014 s 111).

Tidigare arkeologiska iakttagelser

Fornlämning RAÄ Hanhals 71:1 utgörs av en högmedeltida (1200-talet) borgruin på en halvö/holme vid Kungsbackafjorden, Hanhalsholme, i Hanhals församling och Kungsbacka Kommun. Lämningen har inventerats tre gånger, undersökts en gång under 1930-talet samt georadarundersökts år 2013 och genomsökts med metallsökare år 2014. Nedan finns dessa olika undersökningar beskrivna.

Inventering år 1917

Den äldsta beskrivningen av Hunehals borg genomfördes inom den så kallade Göteborgsinventeringen av Anders Haglund sommaren 1917. I sin beskrivning anger Haglund att "som helhet tar sig ruinen fortfarande ståtlig ut, naturligtvis särskilt från sjösidan, men den är så grundligt raserad, att några detaljer torde vara ytterst svåra att, utan grävning, urskilja t.o.m. för fackmannen" (ATA). Haglund gjorde ingen närmare beskrivning av de fysiska lämningarna inom borgområdet. Han påpekar däremot att borgen har en mycket tydlig identitet för lokalbefolkningen i den meningen att det finns en mängd historier om densamma. Han betonar att det "ännu bland allmogen berättas de mest fantastiska historier från fästningen" (Artelius 2010).

Inventeringar år 1965 och år 1988

I samband med Riksantikvarieämbetets inventering år 1965 beskrivs de olika konstruktionselementen inom borgområdet av Riksantikvarieämbetets Bertil Gardell. Senaste gången som lämningarna av borgen beskrevs var också i samband med Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering och inventeringen genomfördes av arkeologen Astrid Eriksson den 5 september år 1988. Inventeringarna från år 1965 och år 1988 är mycket samstämmiga. Samtliga större element som beskrivs av Gardell i den äldre inventeringen har också tagits upp i den yngre beskrivningen. Den stora skillnaden är att konstruktionselementen i borgen getts varierande storlekar och proportioner. I Gardells beskrivning från år 1965 har det uppgivits att hela borgområdet upptar en yta av 250 m längd i N-S och att det har 175 m bredd i Ö-V. I beskrivningen från år 1988 har Eriksson valt att beskriva miljön med samma bredd men längdmåttet i N-S har dragits ned till ca 210 m. Nedan en genomgång av 1988 års inventering (Artelius 2010).

Borgområdets högsta punkt återfinns på en höjd av 15 m över havet och utgörs av klippans topp, hela borgområdet är 210 m i nordsydlig riktning och 170 m i östvästlig riktning. Området kan delas upp i en högre belägen inre borgdel och en lägre förborg. Dessa två delar är åtskilda av en bred vallgrav omgiven av jordvallar. Det övre borgområdet omfattar sammanlagt en högt belägen borggård, flera tydliga jordvallar, två husgrunder, en vägbank, vallgravar, en damm, en väg och en brunnsanläggning.

I den centrala delen på bergets krön, huvudborgen, är en plåtåformad borggård, ca 23 x 12 m stor som begränsas i sydväst och nordöst av tydliga vallar som är 14 m respektive 18 m långa, drygt 2,3 m breda och 0,5 m höga. Nordöst om borggården finns avtryck av vad som kan tolkas som en husgrund, som är ca 20x10 m stor och nordöst därom ytterligare en vall. Den är 15 m lång, 1,5 m bred och ca 0,5 m hög. Beskrivning från år 1988 omfattar även i centralområdets nordvästra del en låg stenmur eller stensträng, knappt 30 m lång bestående av ett varierande stenmaterial. Söder om den fanns en mindre damm, och mellan denna och berget fanns spår av ytterligare en husgrund. I den nordöstra delen av borgens centrala del fanns ytterligare spår av jordvallar. De var knappt 60 m respektive 90 m långa. Den längre vallen utgör begränsningen mot den större vallgraven som avgränsar den inre borgen från förborgen. Vallgraven är cirka 80 m lång, drygt 20 m bred samt minst 3 m djup.

Förborgen är byggd på en plåtå i områdets östra del, med en utbredning av 80x60 m, och den begränsas av de vallar som omger vallgraven. Vallarna är som mest endast ca 1 m höga. En drygt 50 m lång och 4 m bred vägbank leder upp mot förborgens östra del. En annan väg leder från hamnen i områdets sydöstra del, och parallellt med och sydväst om vallgraven som avgränsar områdets centrala delar. Söder om vägbanken är en rund ca 2 m

i diameter stor, samt ca 1 m djup grop som tolkats som spåren av en brunn. I och utanför förborgen finns spår av flera stensträngar (Eriksson 1988; Artelius 2010).

Endast två undersökningar har utförts på borgen, år 1933 av byggmästare Adolf Tell samt en geoteknisk undersökning av UV Teknik år 2013. Dessa har sammanfattats i en artikel i den av föreningen Hunehals borg utgivna boken Hunehals borg i Nordhalländsk medeltid (Håkansson 2014).

Den arkeologiska undersökningen år 1933

Den första som visat borgen arkeologiskt intresse var byggmästare Adolf Tell som under 1930-talet genomförde en undersökning av den förmodade borgen på Hanhalsholme och hans undersökning föranleddes av en önskan att bekräfta att det verkligen legat en borg på Hanhalsholme (Håkansson 2014 s 98ff).

I de arton schakt som grävdes framkom murverk, jordvallar och fyndmaterial som visade att det utan tvekan funnits en medeltida borg på platsen. Utgrävningarna var begränsade i sin omfattning och genomfördes uppe på klippans krön och sluttningar (Tell 1936 och 1952). Schakten placerades på så vis att så mycket information som möjligt skulle kunna fås om borgens konstruktion, och schakten förlades rakt igenom de husgrunder, vägar och vallar som var bevarade. Av Tells rapport framgår att jordmassorna på platsen i stort sett var desamma överallt inom den centrala delen av miljön, men med varierande djup på den matjord som täckte konstruktionerna. I kulturlager som fanns under matjorden fann Tell "tegelflisor" spridda inom hela det inre borgområdet. Den exakta lokaliseringen av de olika stenfundament och rester av tegelmurar som Tell också omnämner framgår dock inte helt tydligt av hans rapport. Särskilt intressant är det schakt som Tell kallar "provsnitt 4" och som grävdes genom vad som förmodades vara den centrala borggården och de byggnader som där kan ha funnits. I schaktet fann Tell också, som han antagit tydliga indikationer på att det stått byggnader. I jordmassorna påträffades "en mängd sönderfrusna skärvor av tegel" och kalkbruk, och han tolkar sina fynd som spår av en "betydlig tegelmur". Under ett lager av "kalkgrus" fanns så en grundmur av natursten som utgjort själva fundamentet för tegelverket (figur 9). Han menar att han också i denna del av området funnit ett golv av tegelstenar, vilket torde innebära att han med detta åsyftade att det finns bevarade delar av de inre rummen i borgen. Även i "provsnitt 5" påträffades spår av en likartad tegelmurkonstruktion. När man grävde genom de yttre vallarna till den inre borgen fann man dock inget tegel alls. Likadant förhöll det sig i de vallar som begränsar förborgen. Förhållandet tolkas som att dessa yttre försvarsverk varit helt byggda av jord. På dessa har det sannolikt funnits palissader av trä. Som arkeolog var Tell inte införstådd med att söka efter spår av konstruktioner i trä. Han har därför inte någonstans i sin redogörelse beskrivit att han påträffat vare sig stolphål eller spår av syllstockar av något slag. Han var helt koncentrerad på att finna murverk i sten och tegel. Förutom delar av

borgens konstruktion, som tegel och diverse material till byggnaden blev fynden av föremål begränsade vid undersökningen. I Tells tyvärr aldrig offentligt publicerade rapport till Riksantikvarien har dessa listats längst bak. De bestod av några starkt korroderade artefakter i järn - en nyckel, en armborstbult, en pilspets med holk, en så kallad hästskrapa samt delar av en ljushållare (figur 7). För övrigt bestod fynden av keramikfragment och några brynstenar i sandsten (SHM dnr 356/36).

Vid undersökningen 1933 lät Tell även förfärdiga en uppmätning av borgen och av de konstruktionselement som kunde iakttas (figur 6). Mätningen genomfördes av Egil Lönnberg och har publicerats i *Vår Bygd* av Tell och även senare av Leif Ahlberg (Tell 1952, Ahlberg 1985). Mätningen är mycket väl genomförd och har kommit att ligga till grund för och, medvetet eller omedvetet, styra inriktningen i de inventeringar som genomfördes åren 1965 och 1988.

Figur 8. Den förmodade bakugnen som framkom vid Tells undersökning år 1933. Lämningen var belägen sydväst om den övre borggårdsplatån, foto: Adolf Tell, ur Håkansson 2014 s 106.

Figur 9. Ugnsbotten av tegel som var lagd i ett tjockt lager lera, påträffad väster om mellanvallen, foto: Adolf Tell, ur Håkansson 2014 s 104.

Figur 10. Grundmuren med tegel på borggårdsområdet framför pojken i gropen, foto: Adolf Tell, ur Håkansson 2014 s 104.

Tell redogör i sin artikel i *Vår Bygd* på mer samlat vis än i rapporten till Riksantikvarien för de konstruktionselement han funnit på platsen. De olika vallarnas och husgrundernas samt mer specifika anläggningarnas positioner framgår tydligt av Lönnbergs plan. Samtidigt menar Tell att det även efter undersökningen och uppmätningen ändå är svårt att helt uppskatta hur borgen ursprungligen tätt sig (Tell 1952 s 22). Han beskriver hur de vid undersökningen "ungefär vid klipplatåns centrum" påträffade "rester av byggnader kring vad som en gång synes ha varit en borggård". Han är dock inte riktigt säker på sin tolkning eftersom han tillägger att det är möjligt att "borggård saknats, och att de påträffade byggnadsresterna en gång utgjort en stor sammanhängande byggnad". Han påpekar också att byggnadsresterna i borgens centrala delar var så fragmenterade att det "icke heller vid en ännu grundligare undersökning skall lyckas klarlägga frågan om dessa mittpartiets utseende". Detta bör man dock ställa sig tveksam till. Idag har vi ett antal arkeologiska metoder som sannolikt skulle kunna bidra till att en tydligare uppfattning kan skapas om den inre borgens konstruktion. Utanför den centrala byggnaden (avseende hela borggården) påträffades vad som av Tell angivits som en "ringmur" med cirka 1,7 m tjocklek. Utanför muren fann Tell så den, enligt honom mest remarkabla anläggningen i området, en ugn i tegel (figur 9). Av denna fanns fundamentet bevarat, och det framgår inte helt av undersökningsrapporten om Tell undersökt resterna på så vis att dessa avlägsnats. Han påpekar dock att det inte gjordes några fynd i anslutning till ugnsbotten. Bland de övriga anläggningar, förutom vallar och husgrunder, som var av speciellt intresse är den "brunn" som markerats på planen över borgområdet. I södra delen av den vall som avgränsat östra sidan av vallgraven mellan den inre borgen och förborgen påträffades en

anläggning vars funktion är oklar. Den bestod av ett kvadratisk och två m i diameter stort samt av "ekplankor timrat rum" (Tell 1952:23). De som mest hela 0,6 m breda plankorna var i hörnen hopfogade med så kallad korsknutsteknik. Anläggningen utgrävdes aldrig i sin helhet och dess djup och funktion förblev därför oklar. Tell har dock framfört en tolkning av anläggningens funktion. Han föreslog att det rör sig om en "fängelsehåla". Förslaget verkar dock inte helt tillförlitligt, och en undersökning av anläggningen skulle möjligen kunna säkerställa en funktion. Med större sannolikhet kan man förmoda att det verkligen rör sig om just en brunn. Innebörden av en sådan tolkning skulle också vara att en fortsatt undersökning på platsen sannolikt skulle ge fynd som kan kasta mer ljus över borgens historia. Brunnar är i regel mycket innehållsrika arkeologiska kontexter. Samtidigt kan man mena att det inte alls behöver vara på så vis att "brunnen" härrör från samma tid som borgen.

Till sin redogörelse av undersökningen och dess resultat har Tell också tillfogat ett "Tillägg". I detta anger han att det nu kan konstateras att det på klippan verkligen funnits en medeltida borganläggning och att bevisa detta var också hans primära mål med undersökningen. Avslutningsvis påpekar han återigen att "Ruinen är så hårt utplånad att även en grundlig undersökning ej torde kunna giva någon klar bild av den forna borgen".

Det mest anmärkningsvärda var att den äldre stenläggningen på ett ställe löpte in under grundmuren, som därför visade på ett yngre bebyggelseskede gentemot stenläggningen. Sydväst om den övre borggårdsplatån påträffades en rund upphöjning i marken som tolkades vara en rest av en stor bakugn. Väster om mellanvallen, betydligt lägre i borgkullens topografi, fann Tell spår efter tre grundmurar. Huvudborgen var åtskild från förborgen av en vallgrav, innanför och längs med den yttre vallen löpte en väg, tolkad som transportväg från hamnen upp till borgen. Förutom en lång stenmur i väster bestod vallen av gråsten, lera och matjord (Håkansson 2014 s 100ff).

Georadarundersökningen 2013

I slutet av maj år 2013 genomförde dåvarande RAÄ UV Teknik på uppdrag av Föreningen Hunehals borg, en georadarundersökning på borgen. Den varierande topografin vid Hunehals borg begränsade möjligheterna för en heltäckande mätinsats. För att få en första bild av borglämningen valdes två områden ut för en georadarundersökning. Ett område uppe på huvudborgen vid mellanvallen samt ett mitt på förborgsplatån, båda med relativt plan yta.

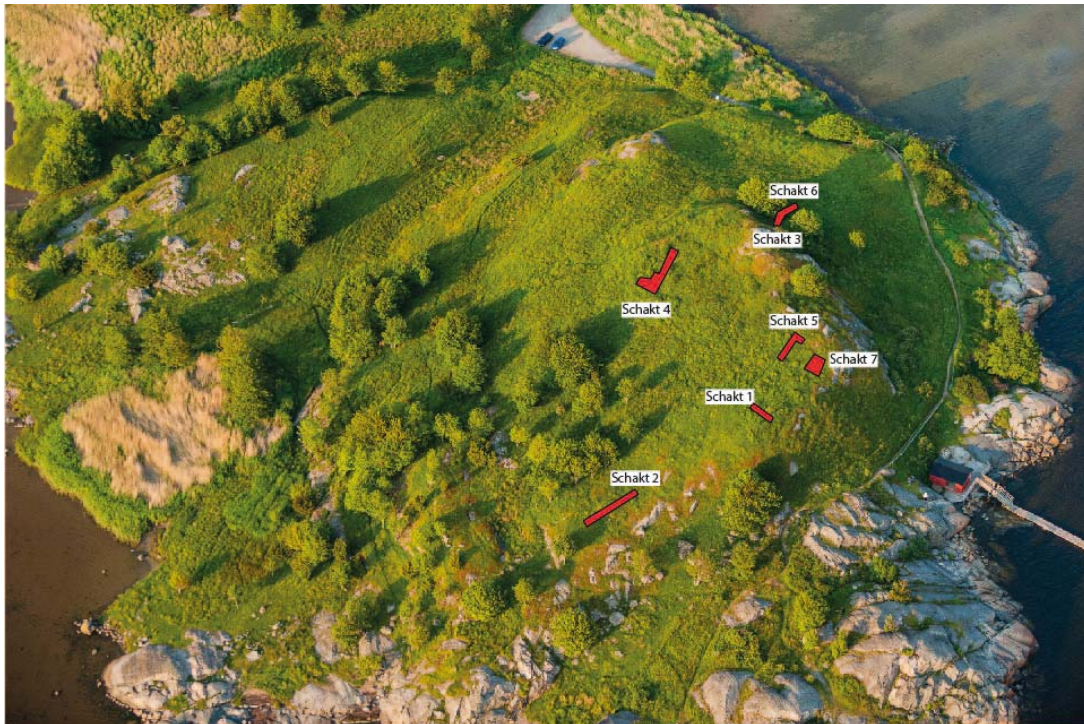
Mätningen av huvudborgen utfördes på en 530 m² stor yta väster om det övre borggårdsområdet. Flera avvikelser syntes, många var svårtolkade, men längst i söder längs klippavsatsen finns spår efter murgrunder. Den delen undersöktes inte av Tell år 1933, förutom den stora bakugnen, vars exakta läge inte gått att fastställa. En arkeologisk

undersökning skulle behövas för att fastställa om grundmuren som syns i georadarn är spår efter bakugnen eller om det rör sig om en nyfunnen byggnad. Ytterligare en byggnad påträffades som var placerad intill den föregående. Den var minst 14 m lång och 6 m bred, med östvästlig orientering och indelad i två större rum. Längst i öster finns ytterligare ett mindre utrymme i gaveln, som eventuellt var en skada i grundmuren (Håkansson 2014 s 116).

På förborgen mättes en 780 m² stor yta, och strukturer i form av förmodade huslämningar och en väg påträffades. De båda huslämningarna låg inom samma yta och har alltså inte varit samtida. Vägen eller stigen leder över ytan så inte heller den är samtida med båda byggnaderna. Till skillnad från husen i huvudborgen, verkar husen i förborgen vara byggda av trä. Utanför vägglinjen på den ena byggnaden syntes spår efter stolphål längs den västra långsidan. Byggnadernas funktion och storlek gick inte att avgöra utifrån georadmätningen (Håkansson 2014 s 116).

Figur 11. Hanhalsholme med de två georadarundersökta ytorna markerade med blått.

Figur 13. Flygfoto över borgkullen, med de sju schakten grävda vid forskningsundersökningen år 2016, markerade med rött.

Undersökningen 2014

Vid forskningsundersökningen år 2014 placerades sju schakt vid huvudborgen, baserat på resultaten från Tells äldre grävning, samt 2013 års georadarundersökning. Breda grundmurar och ett kullerstensgolv påträffades, som kan tolkas ha varit ett torn. I dess anslutning påträffades fynd såsom armborstbultar, en doppsko samt lerpärlor. I nordväst påträffades mäktiga kulturlager som indikerar en möjlig hushållsnära trädgårdsodling i området. Längre norrut undersöktes en grundmur som även den tolkades ha varit ett torn, byggd på en kraftig armerad packning av lera och natursten. Centralt på borggårdsplatån öppnades ett av Tells gamla schakt upp, för att åter få fram den breda grundmur och stenläggning som påträffats. En grundmur byggd av natursten framkom under en stor mängd raseringsmaterial. Nordväst om grundmuren fanns ett stenlagt golv samt tegelfundament från en spis eller eldstad. Byggnadsdelen kan ha fungerat som kök, i bottenvåningen på en byggnad av mer privat karaktär. Sydöst om muren påträffades en äldre grundmur med något annorlunda orientering. Tolkningen görs att den mur som Tell grävt fram år 1933 kan ha byggts under greve Jakobs tid, medan den underliggande härrör från en äldre byggnad på platsen, möjligen byggd av greve Jakobs farfar Niels Valdemarsson som fick norra Halland som ärftlig förläning. Dock avslutades grävningarna samma dag som dessa lämningar framkom så ytterligare undersökningar krävs för att få svar på huruvida äldre bebyggelse fanns på platsen då greve Jakob tog den i anspråk.

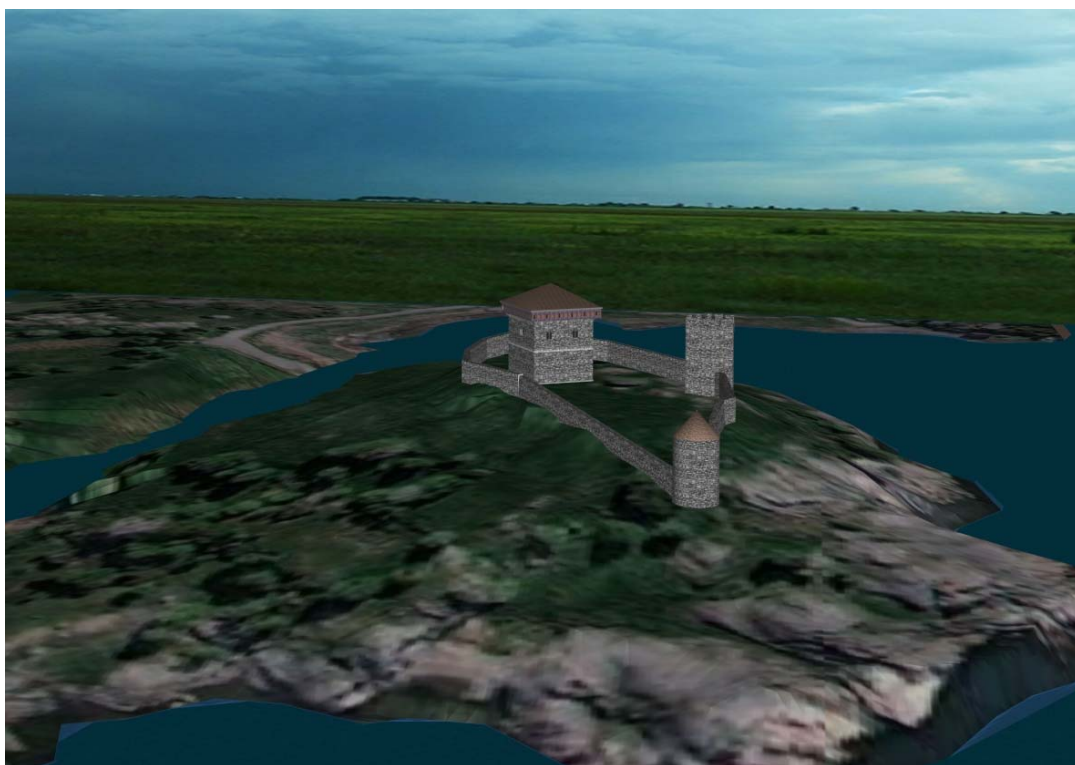
De resultat som framkom vid forskningsundersökningen år 2014 har gett många ytterligare frågor till borgen och dess byggnader, men även till dess plats i det omgivande landskapet samt i den västsvenska kontexten. Resultaten visar på flera generationer byggnader på borgkullen, en kontinuitet som vida överstiger de 50 år borgen tidigare tolkats ha varit i bruk. Ett större byggnadsbestånd har kunnat avtäckas på borgkullen vilket har resulterat i att borgens konstruktion har kunnat omvärderas och att dess tolkade byggnadsbestånd har kunnat utökas. På själva borgkullen påträffades ett stentorn, tillsammans med ett åttkantigt torn i sydöst och ett runt torn i sluttningen vid mellanborgen i väster. Byggnaderna har varit byggda av natursten, med tak och omfattningar samt detaljer av tegel. Vid det centrala stentornet framkom även en äldre byggnad, med något annorlunda orientering än byggnaden från slutet av 1200-talet, med en trolig tidig 1200-talsdatering, en kontinuitet som inte tidigare har kunnat påvisas (Ericsson 2016).

Figur 14. Tärning påträffad i kontext 31, schakt 4, vid forskningsundersökningen år 2014.

Figur 15. Ett mynt påträffades vid forskningsundersökningen år 2014, med numismatisk bestämning till ett Erik Menved mynt med närmare datering till 1310-19 (HM 28795:28) (Grinder Hansen 2000). Myntbestämningen gjordes av Gitte Tarnow Ingvardson, LUHM.

Figur 16. En rekonstruktion av Hunehals borg omkring början av 1300-talet, från sydväst, baserad på resultaten från forskningsundersökningen år 2014.

Figur 17. En rekonstruktion av Hunehals borg omkring början av 1300-talet, från nordöst, baserad på resultaten från forskningsundersökningen år 2014.

Inför undersökningen år 2016

Frågeställningar

Forskningsundersökningens frågeställningar fokuserades på borgen och dess konstruktion, brukande och dekonstruktion, dess gröna strukturer men även dess plats i landskapet och i det västsvenska riket. Frågeställningarna besvaras under rubriken Resultat.

1. När byggdes borgen? Byggdes borgen av greve Jakob Nielsen under 1280-talet, eller skedde byggnationen redan i samband med att greve Jakobs farfar Niels Valdemarsson fick norra Halland som ärftlig förläning? Vad är borgens funktion i det västsvenska riket?

Frågan kommer att besvaras genom att studera de stratigrafiska relationerna mellan de olika perioderna av murar tillsammans med de omkringliggande kulturlagren samt deras fyndsammansättning. Påträffas kalkbruk som tillhör den äldsta borgen kan detta ¹⁴C-dateras. Murtegel kan genom sin färg och storlek påvisa olika byggnationsetapper och perioder, och kan därmed hjälpa till vid datering av konstruktionen. ¹⁴C-dateringar kommer även att göras om material lämpligt för sådan analys dyker upp i det makroskopiska materialet. Studier av historiskt källmaterial, landskapsanalys och sammanställningar av arkeologiska iakttagelser i det omkringliggande landskapet. Jämförelser kommer att göras med Varbergs borg och Bohus borg.

2. Hur var borgen byggd, vilket material och vilken teknik har använts vid byggnationen? Hur har bebyggelsen varit planerad och hur var byggnadsskicket dels på huvudborgen och dels på förborgen? Paralleller till Varbergs fästning?

Denna fråga kommer att besvaras genom att studera de byggnadslämningar som finns i området och därigenom göra en analys av de byggda miljöerna på huvudborgen och förborgen. Byggnadsmaterial kommer att insamlas från de omkringliggande kulturlagren och studier kommer att göras av detta. Studier av de olika materialen kan ge möjlighet att förstå funktionella aspekter, men det kan även ge en fördjupning i materialet som kan ge ökad kunskap kring produktion och produktionsplatser. Till exempel kan murtegel genom sin storlek och färg påvisa olika byggnader eller byggnadsetapper. Byggnadsmaterialet kan sägas skapa en tolkningsgrund för hur de byggnader som funnits på platsen sett ut. Påträffas bevarat trä som tillhör borgen och som kan berätta hur borgen varit konstruerad bör detta dateras genom dendrokronologisk analys. Jämförande studier kommer att göras av Varbergs borg och materialet i de medeltida byggnaderna.

3. Hur brukades borgen och marken runtomkring? Har borgen fungerat endast som försvarsanläggning eller även delvis som bostad?

Frågan kommer att besvaras genom att studera fynd- och komponentsammansättning i de kulturlager som omger borgen, och som kan tolkas tillhöra samma bruksperiod som den. Jämförelser kommer att göras med Varbergs borg och Bohus borg. Analyser av rörelsemönster och bruksytor kommer att göras, samt av rumsindelning i själva borgen. Bruket kan tolkas utifrån den stratigrafiska analysen.

4. Vid medeltida borgar har de gröna miljöerna varit viktiga. Till exempel i ärkebiskopens borg Lundagård i Lund har ärkebiskopen haft trädgårdar, örtagårdar, apeldårdar och kålgårdar knutna till sitt hushåll, placerade på olika avstånd från den inre privata sfären. Hur har de gröna miljöerna sett ut på Hunehals borg? Har det funnits hushållsnära odling?

Frågan kommer att besvaras genom att studera fynd- och komponentsammansättning i de kulturlager som omger de möjliga två olika bebyggelsefaserna, och som kan tolkas tillhöra samma bruksperiod som dem. Jämförande studier kommer att göras med Varbergs borg. Analyser av rörelsemönster och bruksytor kommer att göras. För att kunna svara på frågor kring borgens växtmiljöer och huruvida det har funnits kålgårdar, örtagårdar eller apeldårdar kommer makroprover att tas i direkt närhet av de byggnader som har funnits samt i den omedelbara närmiljön.

5. Hur länge brukades borgen, och när revs den?

Frågan kommer att besvaras genom att studera de stratigrafiska relationerna mellan murarna och de omkringliggande kulturlagren, samt genom fyndstudier. Studier av byggnadsmaterialet kommer att göras, för att på det sättet skapa relativa kronologier.

Syfte

Syftet med forskningsundersökning var att tydliggöra den medeltida historien i norra Halland för nutida och framtida besökare. Materialet kommer även att tillgängliggöras för forskare i arkeologi och historia. Men syftet var även att lyfta Hunehals betydande roll i den halländska historien och det västsvenska rike, som fanns vid denna tid. Även att förstå den våg av borgbyggande som sker i norra Halland under medeltiden. En fortsättning av grävningarna på Hunehals borg skulle ge resultat som skulle främja ytterligare förmedling och forskning kring platsen och dess omgivande landskap.

Forskningsundersökningen

Metod och genomförande

De områden som omfattades av forskningsundersökningen år 2016 förlades utifrån resultaten från forskningsundersökningen år 2014, georadarundersökningen år 2013, och de resultat som finns redovisade i A. Tells undersökningsrapport från 1930-talet. Undersökningen fokuserade på undersökningar på huvudborgen, med endast ett schakt förlagt på förborgen.

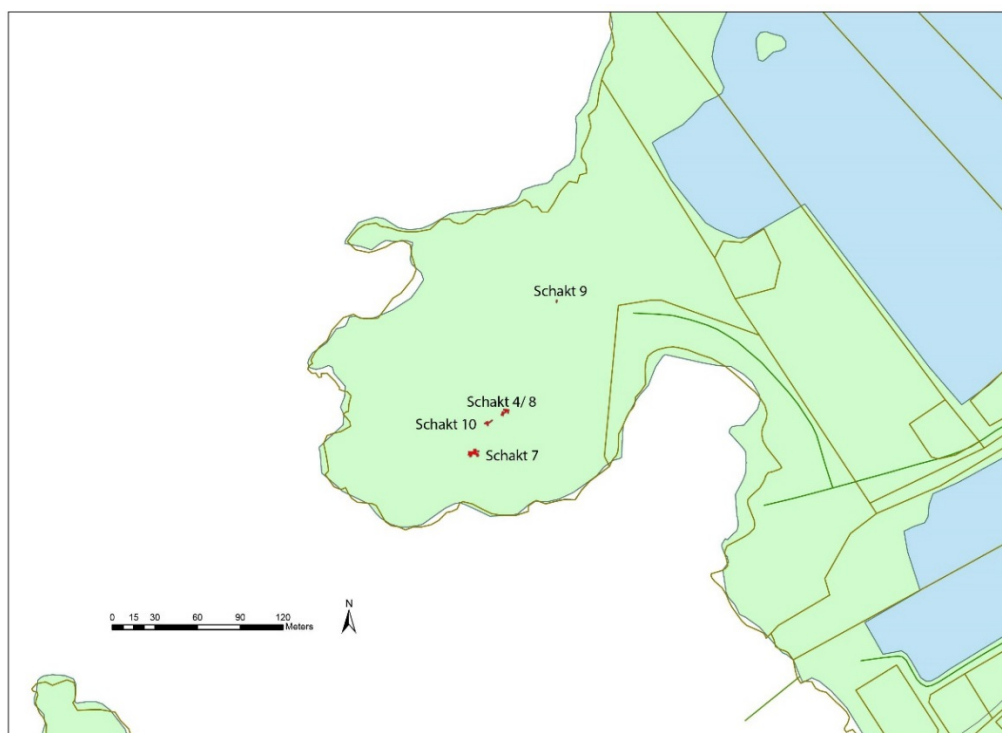
Ingreppen i fornlämningen minimerades, och endast tillräckligt mycket yta för att besvara de ställda frågeställningarna öppnades. Schakten torvades av för hand, och då forskningsundersökningen var avslutad lades schakten igen, och torvorna lades tillbaka i ursprungligt läge. Mellan den grävda nivån och igenfyllnadslagren lades geotextil för att kunna särskilja vad som grävts och inte.

Undersökningen genomfördes under två veckor i juni-juli 2016. Den genomfördes som en forskningsgrävning, där första veckan bemannades av grävningsledare samt assisterande grävningsledare och ett fåtal volontärer; den andra veckan fylldes det på med volontärer och arkeologistudenter.

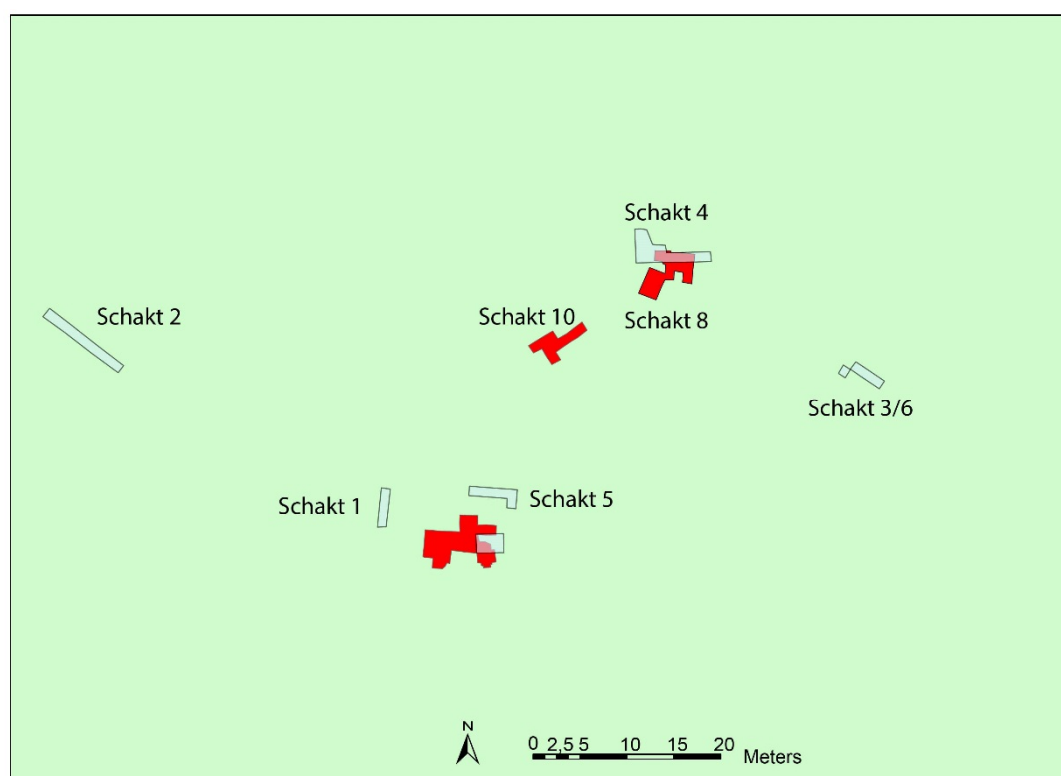
Undersökningen genomfördes enligt stratigrafisk undersöknings- och dokumentationsmetod, motsvarande den engelska *single-context recording*. Enligt denna dokumenteras varje enskild stratigrafisk enhet på ett likvärdigt sätt oberoende av om den är ett kulturlager, nedgrävning, sten- eller träkonstruktion, och inom en byggnad insättningar, upphuggningar, igenfyllningar. Varje stratigrafisk enhet ritas separat i skala 1:20 på rutad ritfilm, och måttsätts med nivåer. Därefter beskrivs och tolkas varje stratigrafisk enhet på en blankett där de fysiska relationerna till andra enheter anges. Sedan kommer den stratigrafiska enheten att avlägsnas med lämpligt redskap (Gardelin et al 1997). Schakten mättes in med totalstation. I efterbearbetningen digitaliserades ritningarna i ArcView 10.2. Som komplement dokumenterades schakten med digitala fotografier, både av arbetsprocessen, men även av de enskilda kulturlagren och murarna.

Den stratigrafiska analysen syftar till att ordna upp de olika kontexterna i en relativ tidssekvens. Den ordnade sekvensen kan sedan presenteras i en matris, som är en grafisk presentation av kontexternas inbördes stratigrafiska relationer. Vid ett särskiljande av varje stratigrafisk enhet försvinner problemet med att två i tid skilda kontexter tolkas samman. Varje stratigrafisk enhet numreras i ett löpande system och beskrivs på en separat kontextregistreringsblankett. På denna anges vilken typ av stratigrafisk enhet det rör sig om i form av fastställda symboler. Den stratigrafiska enheten beskrivs sedan enligt särskilt

angivna riktlinjer beroende på vilken typ det är. Därtill anges dess fysiska relationer. När uppordningen skett tillkommer analys och bearbetning av stratigrafin.

Figur 21. Karta över borgkullen och de schakt som grävdes vid undersökningen år 2016, schakten är markerade med rött.

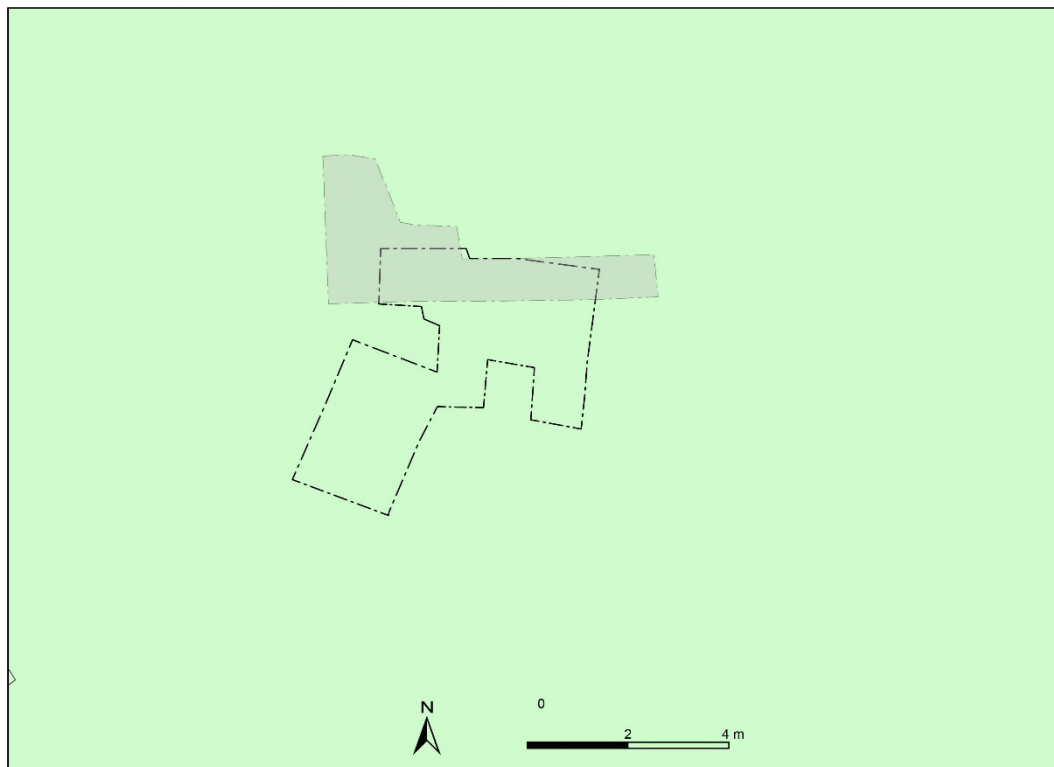
Figur 22. Karta över borgkullen och de schakt som grävdes vid undersökningen år 2016 i relation till de som grävdes år 2014. De aktuella schakten är markerade med rött.

Fältundersökningen

Vid forskningsundersökningen år 2016 placerades 3 schakt på huvudborgen, samt 1 schakt på förborgen (figur 21). Vid forskningsundersökningen år 2014 påträffades breda grundmurar och kullerstensgolv, som kan tolkas ha varit ett torn. I dess anslutning påträffades fynd såsom armborstbultar, en doppsko samt lerpärlor. I nordväst påträffades mäktiga kulturlager som indikerar en möjlig hushållsnära trädgårdsodling i området. Längre norrut undersöktes en grundmur som även den tolkades ha varit ett torn, byggd på en kraftig armerad packning av lera och natursten. Centralt på borggårdsplatån öppnades ett av Tells gamla schakt upp, för att åter få fram den breda grundmur och stenläggning som påträffats. En grundmur byggd av natursten framkom under en stor mängd raseringsmaterial. Nordväst om grundmuren fanns ett stenlagt golv samt tegelfundament från en spis eller eldstad. Byggnadsdelen kan ha fungerat som kök, i bottenvåningen på en byggnad av mer privat karaktär. Sydöst om muren påträffades en äldre grundmur med något annorlunda orientering. Tolkningen görs att den mur som Tell grävt fram år 1933 kan ha byggts under greve Jakobs tid, medan den underliggande härrör från en äldre byggnad på platsen, möjligen byggd av greve Jakobs far Niels Nielsen som fick norra Halland som ärftlig förläning. Dock avslutades grävningarna samma dag som dessa lämningar framkom så ytterligare undersökningar krävs för att få svar på huruvida äldre bebyggelse fanns på platsen då greve Jakob tog den i anspråk.

Under den första veckan av undersökningen år 2016 skulle relationen mellan dessa murar redas ut. Ett schakt öppnades i anslutning till den breda grundmuren i 2014 års schakt 4, vari en stor mängd raseringsmaterial från Tells grävning framkom (schakt 8). Ett schakt öppnades även längre mot nordväst, på andra sidan av den breda grundmuren (kallas även fortsättningsvis schakt 4 då det hänger samman med detta). I det schaktet framkom stora mängder mellanstora stenar, satta som ett golv, en stenläggning på en borggård eller som en fundamentering för en större/högre byggnadskropp. I anslutning till 2014 års schakt 7, öppnades en förlängning, och fortsätter ha samma numrering. Där framkom en mur med en fasad, byggd av natursten och fogad med kalkbruk. Konstruktionen följde berget som här gick i dagen. Murlämningen tolkades vara en åttkantig byggnad, förmodligen ett torn. Mot väster framkom ytterligare en mur bestående av stora stenar lagda i matjord, med endast ett plant skift synligt. Centralt på huvudborgen fanns en förhöjning som skulle kunna tolkas vara den ena sidan av en större huvudbyggnad. Ett schakt lades över förhöjningen, i nordsydlig riktning (schakt 10). I schaktet framkom obearbetad natursten som skulle kunna ha ingått i någon form av stenkonstruktion, men som även kan utgöra raseringsmaterial från Tells grävning. Schaktet förlängdes för att få en begränsning av konstruktionen, och lite av stenen som låg lös togs bort för att kunna tolka lämningen. När veckan var slut hade ingen begränsning påträffats.

Resultat

Figur 23. Schakt 4 och 8 från 2016 års undersökning, samt schakt 4 år 2014 markerat med grått.

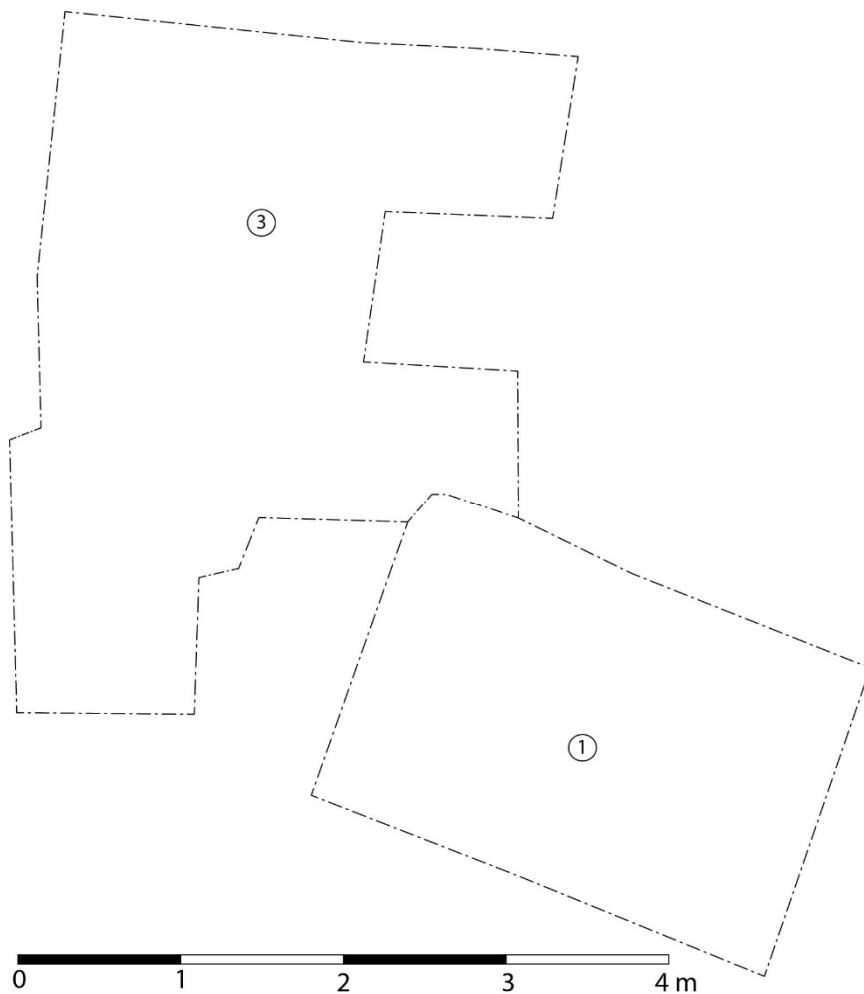
Schakt 4 och 8

År 2014 förlades ett L-format schakt till de centrala delarna av borgkullen, utifrån de resultat Tell hade 1933 av en större grundmur till en större byggnad (figur 23). I samband med 2016 års grävningar var intentionen att utöka detta schakt för att få en bättre uppfattning, dels av den byggnad som tolkades tillhöra greve Jakobs byggnationstid, men även den äldre byggnad som påträffades stratigrafiskt och fysiskt under denna. Först öppnades schakt 8 som förlades sydväst om det ursprungliga schaktet (figur 23). Därefter ytterligare yta mot öster och sydöst. Schakt 8 var ca 2 m², medan förlängningen av schakt 4 var 15 m². Förlängningen grävdes oregelbunden för att försöka fånga begränsningen del av muren men även av stenläggning/golv/fundamentering.

Fynd: I schakt 4 och 8 påträffades endast två fynd, nämligen ett spänne och en nit i schakt 8. Niten var ett lösfynd i den raseringskontext som framkom och som kunde härledas till Tells grävningar. Spännet påträffades i kontext 30, som tolkades tillhöra den första perioden på just denna platsen. I schaktet påträffades även djurben och tegelkross, i alla kontexter.

Daterings- och tolkningsdiskussion: Utifrån de stratigrafiska relationerna och konstruktionerna i sig själva, tillsammans med resultaten från 2014 års forskningsundersökning, kunde byggnadernas funktion och ålder konstateras.

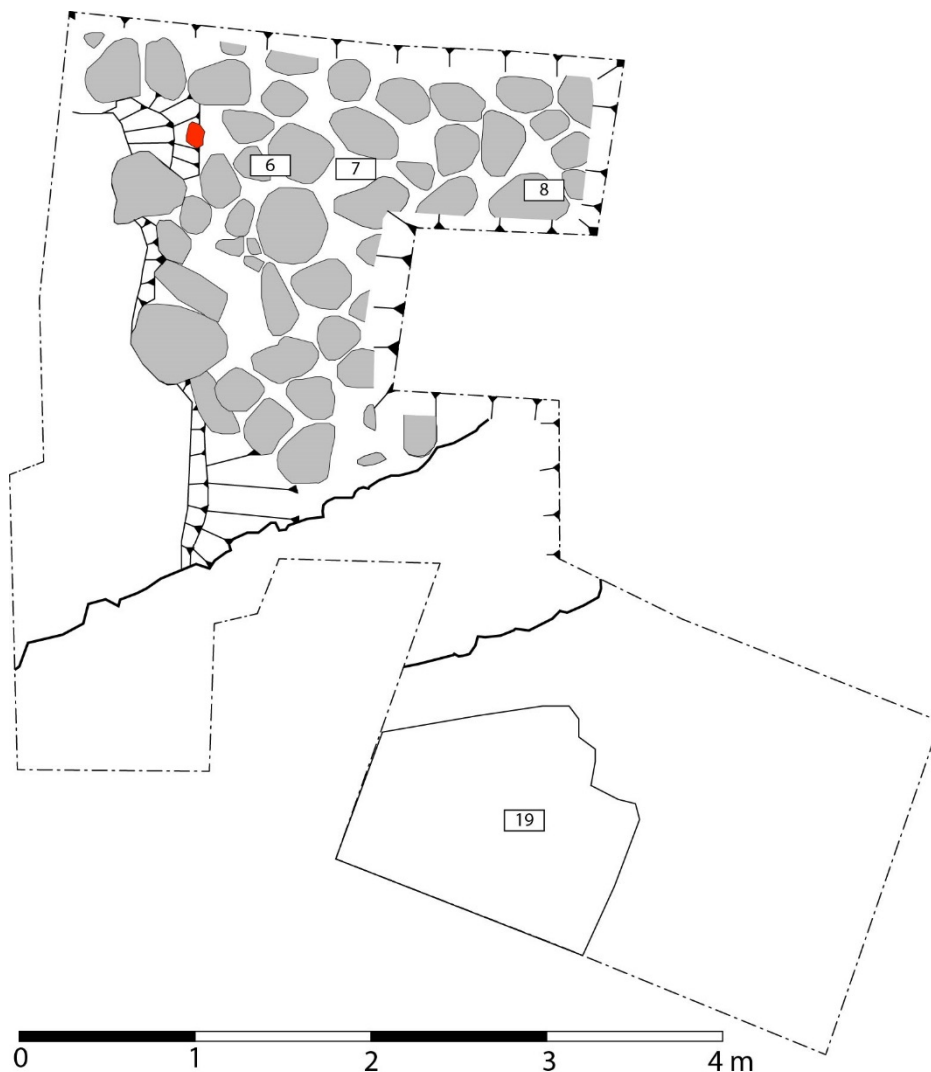
Dateringarna har gjorts helt utifrån de stratigrafiska relationerna då de två fynden endast påträffades som ett lösfynd och i kontext 30. Det ojämna golvet av natursten i det påträffade rummet i byggnaden från greve Jakobs tid framkom även vid denna undersökning tillsammans med en fortsättning av muren mot sydöst (kontext 16, 17 och 18). Golvet har troligen inte funnits i en offentlig sal, utan ett rum med praktisk funktion som ett kök. Byggnadsdelen tillhörde troligen den byggnadsperiod som kan hänföras till greve Jakobs tid under slutet av 1200-talet till början av 1300-talet, då den delar kännetecken med flera andra byggnader på kullen. De underliggande kontexterna (kontext 25 och 30) härrör från en äldre byggnad, med något annorlunda orientering och med en annorlunda byggnadsteknik, vilket visar att den härrör från en annan tid och andra byggherrar/damer. Från period 3 (1300-tal) härrör en stenläggning/fundamentering lagd i lera vilken även påträffades vid 2014 års undersökning (kontext 6, 7 och 8), tillsammans med en renovering av befintlig byggnad, i form av ett tillagt tegelgolv (kontext 19).

Figur 24. Den efterreformatoriska perioden i schakt 4 och 8.

Sentida bruk: efterreformatoriskt bruk och Tells rasering

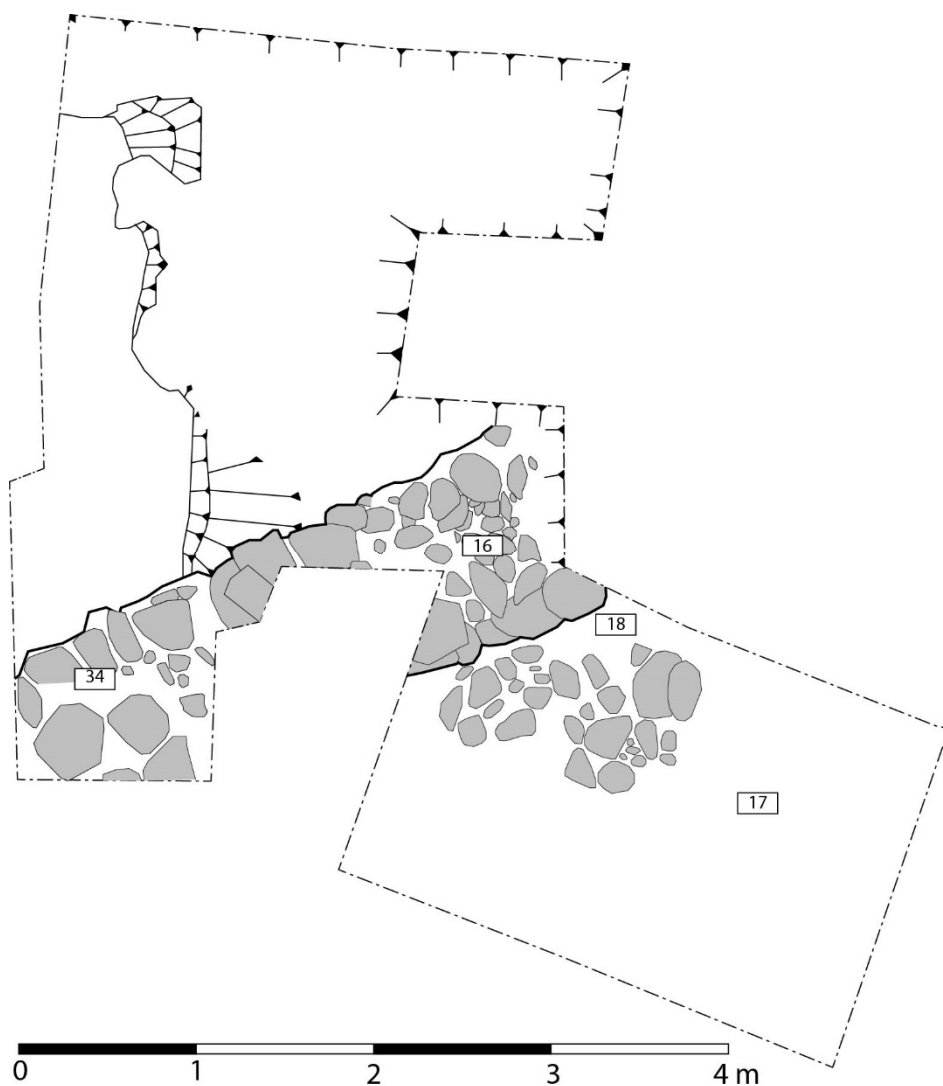
Matjord och gräs togs bort och under det framkom, i schakt 8, ett substantiellt raseringslager, med tegelbitar och tegelkross men även enstaka tegelbrockor, kalkbruk, sentida flaskkorkar, småsten och större stenar. Raseringslagret härrör troligen från Tells grävningar på borgen under 1930-talet, då mycket material grävdes upp och därefter fick fylla de många metrarna schakt som tagits upp. I detta schaktet hade delar av underliggande stengolv grävts bort, och den sentida raseringen uppgick till ca 0,6-0,8 m djup. I schakt 4 fanns rasering från Tells grävning, men även massor tillbakalagda efter undersökningen år 2014 (kontext 1 och 3 figur 24).

Figur 25. Schakt 4 och 8 under period 3.

Period 3: 1318-1322 Ingeborg och Eriks västkustrike

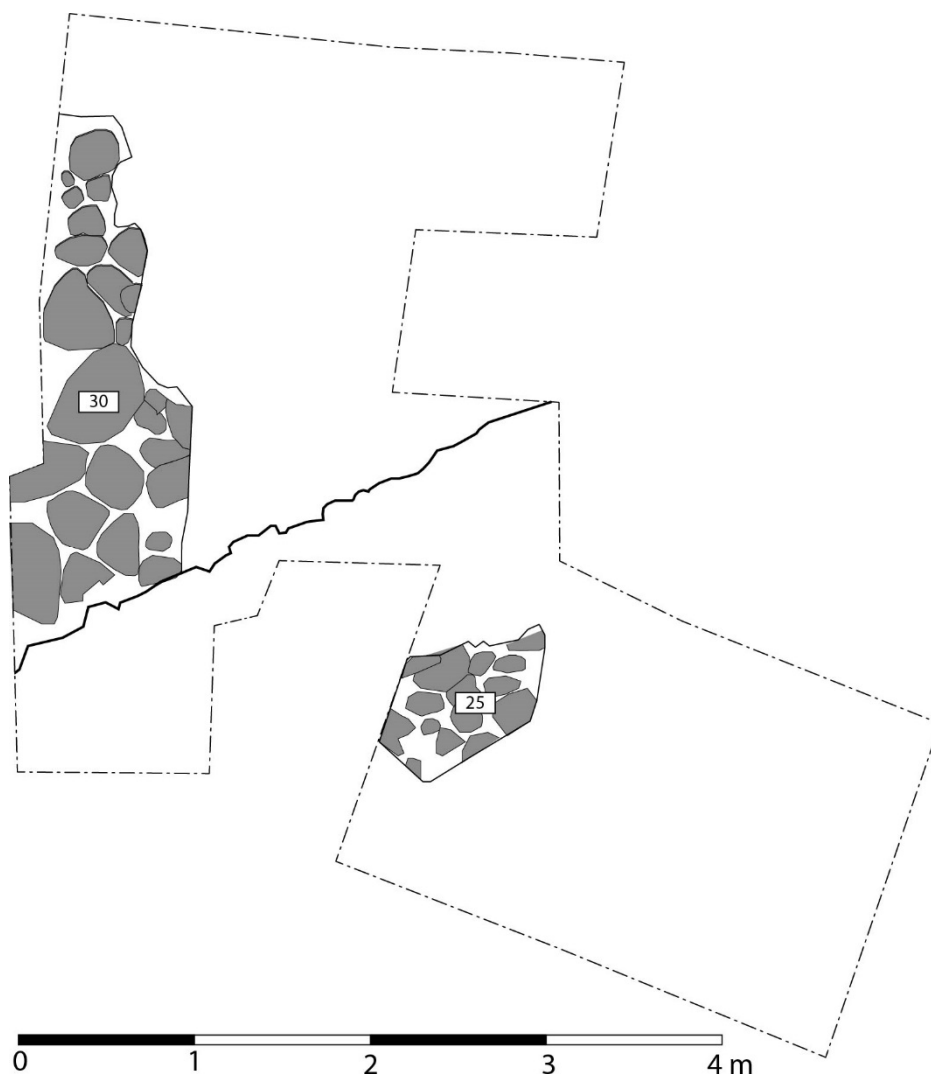
Vid 2014 års undersökning påträffades en armerad lera i den östra delen av schaktet, utlagd som ett golv i en byggnad som byggts i anslutning till byggnaden som uppfördes under greve Jakobs tid. Även vid aktuell undersökning påträffades en lera, som var mycket kompakt, i vilken det fanns dels små- till mellanstora stenar, tegelbitar men även djurben, och träkol. Stenarna och teglet har troligen använts för att armera eller stabilisera konstruktionen, vilken kan vara en stenläggning/ fundamentering (kontext 6, 7 och 8, figur 25). Möjligen kan 2014 års tolkning kvarstå, då konstruktionen tolkades ha varit en köksutbyggnad eller förvaringsbyggnad invid ett kök att göra. I samband med ombyggnationen görs även ett tillägg till det nedsänkta köket, nämligen att ett tegelgolv läggs ovanpå kullerstenen (kontext 19 figur 25). Byggs i samband med Ingeborg och Eriks västkustrike och kan bero på att befolkningen på borgen återigen har ökat.

Figur 26. Schakt 4 och 8 under period 2.

Period 2: 1283-1292 greve Jakobs borg uppförs

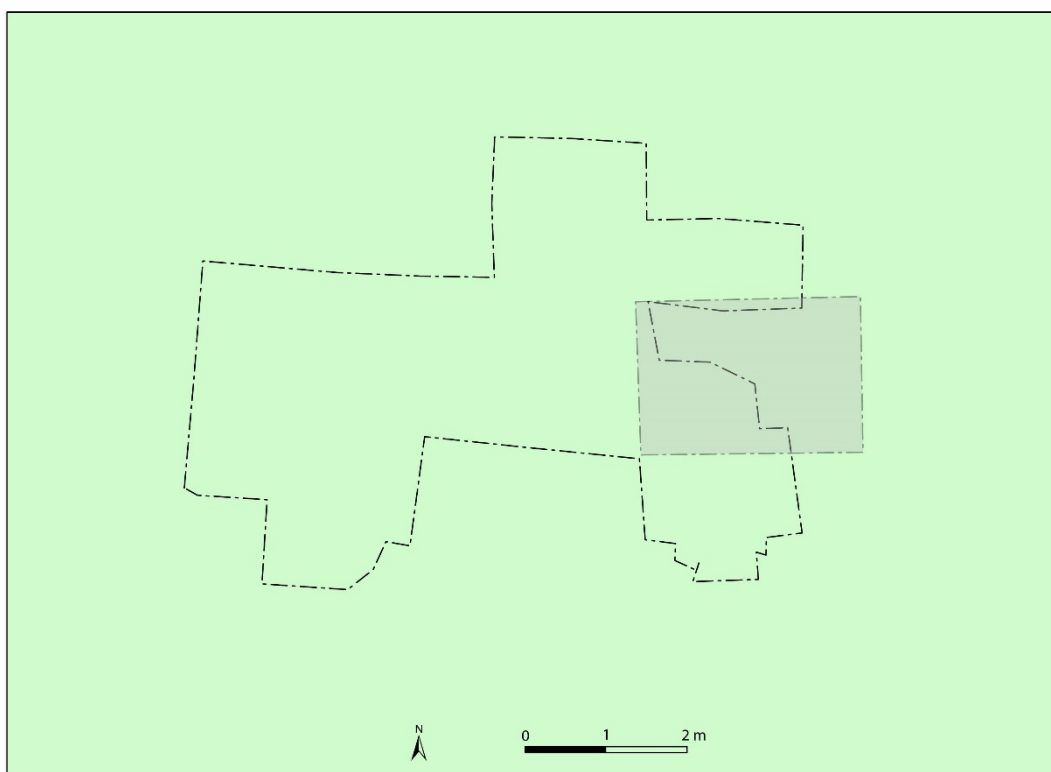
Raseringslagret täckte en grundmur av skalmurskaraktär i den västra delen av schaktet, den hade stora stenar som ett skal och i det hade mängder med småsten och kalkbruk lagts ner. Även skalet var murat med kalkbruk i fogarna, ett kalkbruk som var gulvitt med mellangrov ballast av kalkprickar, träkol och grus (kontext 34 och 16, figur 26). Väster om muren fanns ett knadderstensgolv, små natursten satta tätt samman (kontext 17, 18). Tolkningen från år 2014 kvarstår, nämligen att det nedsänkta rummet tjänstgjort som kök, i bottenvåningen på den officiella centrala borgbyggnaden, ett kök som använts i mer officiella sammanhang.

Figur 27. Schakt 4 och 8 under period 1.

Period 1: 1241 greve Jakobs far får Hunehals borg i ärftlig förläning

Under leran och stenläggning/fundamentering från period 3 (kontext 6, 7 och 8) framkom en stor mängd stenar (kontext 30; figur 27). I den östra delen framkom en kullerstensbeläggning som kunde tolkas antingen som en bakgårdsyta eller ett golv, och som övergick i en tydligare murkonstruktion mot väste, vilken var kallmurad och hade en annan orientering än den mur som kunde hänföras till greve Jakobs byggnadsperiod (figur 27). Under knadderstensgolvet i schakt 8 (kontext 18) framkom ytterligare ett golv som tolkas tillhöra den första perioden (kontext 25; figur 27).

Figur 28. Schakt 7 från 2016 års undersökning, samt schakt 7 år 2014 markerat med grått.

Schakt 7

Ett schakt grävdes i anslutning till 2014 års schakt 7, och det kallas även fortsättningsvis för detta. Schaktet var oregelbundet, och grävdes ursprungligen 1,00 x 2,00 m i nordsydlig riktning, men utökades sedan. Det omfattade ca 25 m² när det var som mest utökat. Dess form följde dels den mur som påträffats vid avtorvningen, men även det gamla schaktets utsträckning för att försöka få murens form följde dels den mur som påträffats vid avtorvningen, men även det gamla schaktets utsträckning för att försöka få murens utsträckning i en östvästlig riktning (det vill säga murens tjocklek). I förlängningen mot väster påträffades ett område med kulturlager, som kunde undersökas, då området förmodligen varit utomhus (bakgård) mellan tornet och en ny mur som påträffades i väster. I den östra delen av schaktet fanns muren direkt under grässvålen, under endast ett litet matjordställe, men längre mot väster fanns det mer matjord innan de medeltida lämningarna tog vid.

Fynd: I schaktet påträffades fynd i kontexterna 4, 12, 14, 21, 27 och 28. Fynden i kontext 4 bestod bara av keramik, drejat svartgods och stengods av Siegburgtyp. I kontext 14 framkom del av en armborstbult, liksom i kontext 21. I den senare kontexten framkom även en skärva stengods av Siegburgtyp. I kontext 27 påträffades en tärning, och i kontext 28 ytterligare en armborstbult. Armborstbultarna visar på krigsföring, och Siegburgskärvorna visar på import, och kontakter med Tyskland och kontinenten. I Siegburg i Rhenområdet producerades stengods under 1300-talet, men det blev inte vanligt som import i

Skandinavien förrän på 1400-talet. Under 1400-talet förändrades även den inhemska keramikproduktionen, det glaserade rödgodset var sedan tidigare glaserat på utsidan, men nu började istället hantverkarna glasera insidan av kärlen (Brorsson 2002 s 132). I undersökningen år 2014 påträffades i detta schakt 3 stycken armborstbultar och 1 doppsko. Även ett mynt påträffades vilket numismatiskt kunde bestämmas till ett danskt Erik Menved mynt med närmare datering till 1310-19 (HM 28795:28)(Grinder Hansen 2000)(figur 71). Myntbestämningen gjordes av Gitte Tarnow Ingvardson, LUHM. I alla kontexter påträffades även djurben och tegelkross. I kontext 4 påträffades drejat svartgord och Siegburgstengods. Kontext 4 har en sentida datering och fynden visar på ett bruk av området under 1100- till 1200-tal, snarare än daterar det kulturlager de påträffades i. När ett område brukas omlagras fynden ibland flera gånger. Det drejade svartgodset kan förekomma från 1100-talet och framåt i Skandinavien (Brorsson 2002 s 120).

Daterings- och tolkningsdiskussion: Utifrån de stratigrafiska relationerna och konstruktionerna i sig själva, tillsammans med resultaten från 2014 års forskningsundersökning, kunde byggnadernas funktion och ålder konstateras. Dateringarna har gjorts helt utifrån de stratigrafiska relationerna med fyndmaterialen som en vägledning. Under den första perioden verkar denna del av borgen ha utsatts för beskjutning, då en armborstbult påträffades. Den användes som någon form av bakgård (kontext 28), med en mindre byggnad i öster (kontext 29). Under period 2 byggs ett oregelbundet torn (kontext 5), och i tornet finns lergolv (kontext 21 och 22). Utanför mot väster finns både en bakgård där avfall avyttras (kontext 11), men även en hushållsnära odling (kontext 14). Under period 3 används fortfarande tornet (kontext 5). Dess golv läggs om (kontext 23). Utanför används fortfarande bakgården för att avyttra avfall (kontext 15). Mot väster byggs en kurtinmur för att öka försvaret mot söder (kontext 13). Mot väster fortsätter den hushållsnära odlingen (kontext 27). Över detta finns ett bruk under efterreformatorisk tid, och fyndmaterialet, främst keramikmaterialet, visar även på att det funnits aktivitet på borgen under 1400-talet vilket förmodligen flyttar fram dess sluttid till detta århundrade.

Sentida bruk: djurhållning och Tells undersökning på 1930-talet

Grästorven togs bort och under det framkom ett matjordslager, med enstaka tegelbitar och tegelkross men även en del djurben.

Figur 29. Lämningar från efterreformatorisk tid i schakt 7.

Efterreformatoriskt bruk: djurhållning och brukande

Under matjorden framkom ett kulturpåverkat lager, med inslag av en del träkol, bränd lera och djurben. Komponenterna i kulturlagret har en orientering och sortering som tyder på att området använts och att jord med jämna mellanrum lagts på för att få en näringsberikad odling (kontext 2, 4 och 12, figur 29).

Period 4: Under 1400-talet: Borgen rivs

Efter 2014 års undersökning tolkades destruktionsfasen till sent 1300-tal, men på grund av förekomsten av både yngre rödgods, och relativt mycket stengods under 2016 års forskningsgrävning, omtolkas denna istället till 1400-talet. Det yngre rödgodset påträffades omlagrat i kontext 12, då den kontexten har tolkats tillhöra ett efterreformatoriskt bruk.

Figur 30. Lämningar från 1300-talet i schakt 7.

Period 3: 1318-1322 Ingeborg och Eriks västkustrike

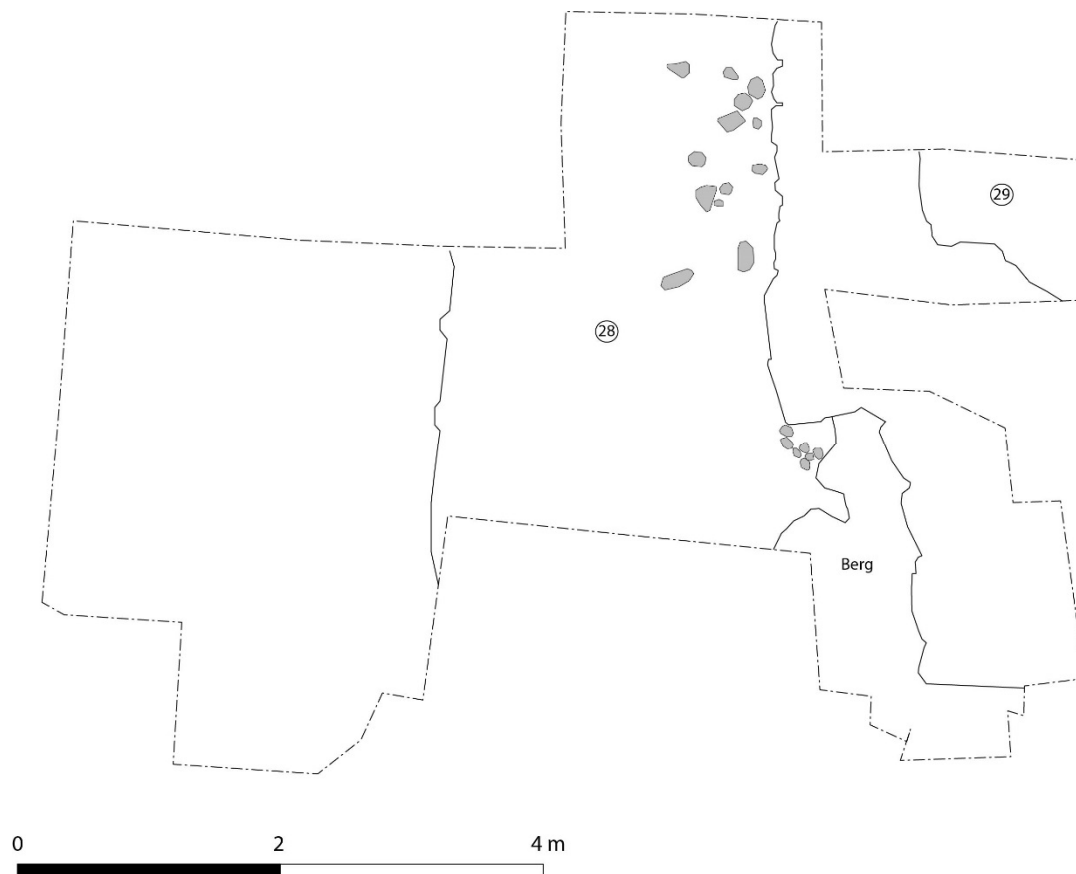
Under 1300-talet fortsatte tornet användas, och i den nordvästra delen läggs även ett nytt golv (kontext 22 figur 30). I väster byggs en mur, troligen någon form av försvarsmur eller kurtinmur, då dess konstruktion snarare tyder på det än på att det är en byggnad (kontext 13). I området mellan kontext 13 och tornet (kontext 5) slängs skräp, speciellt matavfall i form av djurben (kontext 15). Även området väster om kontext 13 brukas av borgens befolkning, och en hel del skräp slängs även här, denna yta kan även ha använts för hushållsnära odling (kontext 27). Brukas under 1300-talet och muren byggs i samband om omstruktureringar av greve Jakobs borg från slutet av 1200-talet.

Figur 31. Lämnningar från slutet av 1200-talet i schakt 7.

Period 2: 1283-1292 greve Jakobs borg uppförs

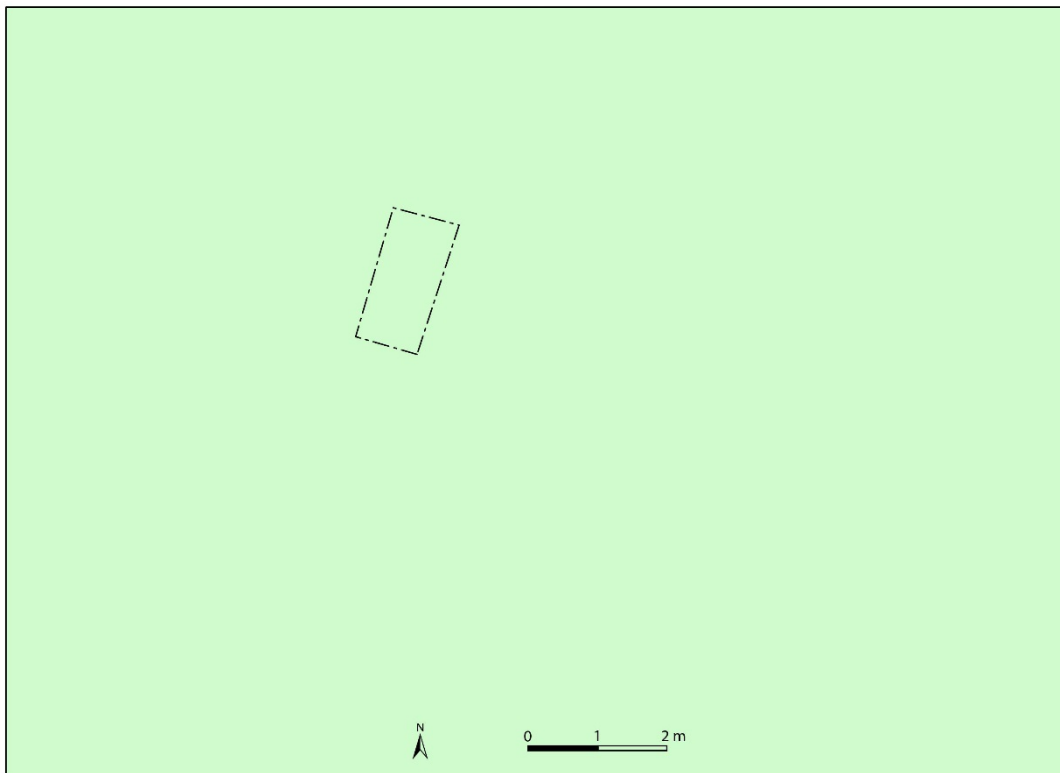
Raseringslagret täckte en grundmur av skalmurskaraktär i den östra delen av schaktet, den hade stora stenar som ett skal och i det hade mängder med småsten och kalkbruk lagts ner (figur 5). Även skalet var murat med kalkbruk i fogarna, ett kalkbruk som var gulvitt med mellangrov ballast av kalkprickar, träkol och grus (kontext 5 figur 31). Murarna har en oregelbunden karaktär, och har tillsammans med 2014 års murar tolkats vara ett åttkantigt torn. Detta blev ännu tydligare vid 2016 års undersökning. I tornet, förhöjt, har funnits lera armerad med mellanstora stenar, som har tolkats vara golv (kontext 21 och 22, figur 31). Väster om tornet har området brukats som en bakgård, och en hel del avfall har avyttrats där (kontext 11 och 12, figur 31). Längre västerut har en yta förmodligen brukats för hushållsnära odling, som näringsberikats med hushållsavfall som djurben, träkol och bränd lera. Odlingen kan ha utgjort en kålgård, en örtagård eller liknande (kontext 14, figur 31).

Figur 32. Lämningar från period 1 i schakt 7.

Period 1: 1241 greve Jakobs far får Hunehals borg i ärftlig förläning

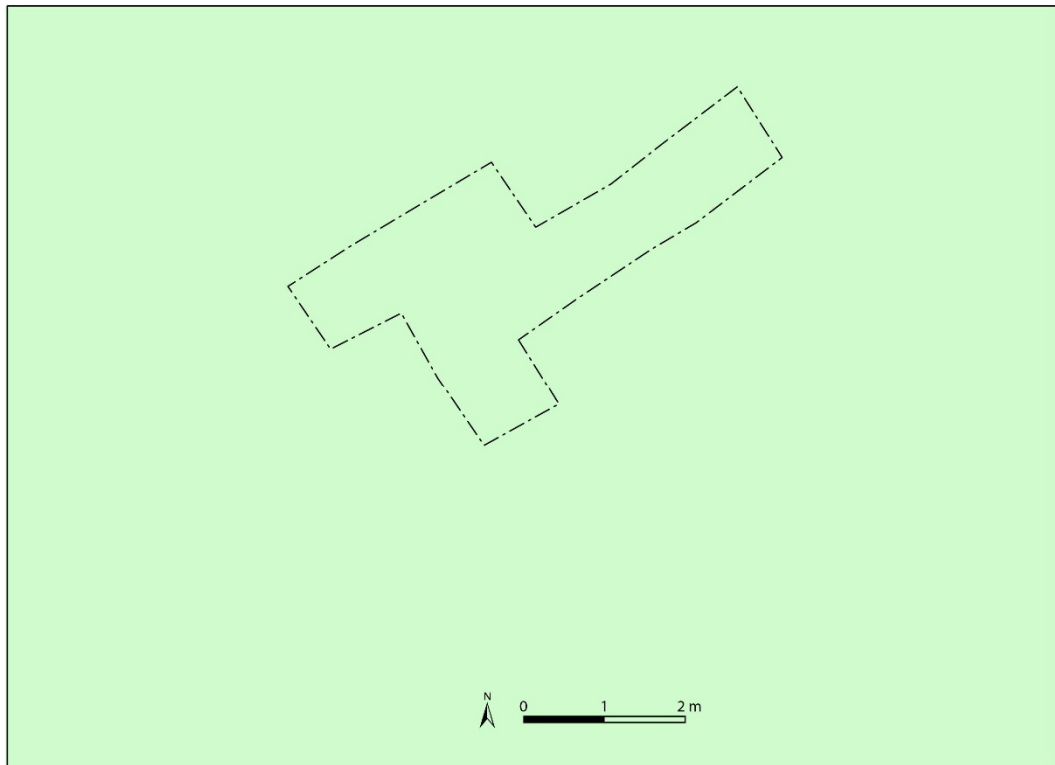
Under det sena 1200-talets bakgård framkom ytterligare ett marklager. Det härrör troligen från den första tolkade perioden på borgen, och består av kulturlager med en knadderstensyta på (kontext 28, figur 32). I öster i anslutning till den senare byggnaden (kontext 5) framkom ett lergolv som troligen ska tolkas till denna första period (kontext 29).

Figur 33. Schakt 9, beläget på förborgen.

Schakt 9

Schakt 9 förlades till förborgen, utifrån georadarundersökningens resultat. Nyfikenheten kring denna yttre borg blev för stor, trots att planen var att ägna all tid åt huvudborgen, och därför grävdes en mindre provgröp. Schaktet var 1 x 2 m stort, orienterat i nordsydlig riktning. Under grästorven framkom kulturlager som visade på bruket av borgen, men inga fynd framkom som kunde datera dessa (kontext 354 och 370). Under dessa framkom vad som verkade vara geologiskt, avsatt sand, men den verkar vara omgrävd (kontext 384). Det gav tolkningen att massorna härrör från vallgraven, från konstruktionen av denna och från konstruktionen av förborgen. Huruvida den ska dateras till greve Jakobs tid eller till den tidigare perioden är oklart, och det blir en fråga för nästa forskningsundersökning på borgen. Inga fynd påträffades, endast tegelkross.

Figur 34. Schakt 10, beläget centralt på borgen.

Schakt 10

I samband med grävandet av schakt 4 och 8 väcktes frågan ytterligare kring var stenbyggnadens andra begränsning fanns. Centralt på huvudborgen fanns en förhöjning som väcker mycket frågor och intresse. Beslut togs att förlägga ett schakt till denna yta, för att utreda förhöjningen. Ett mindre schakt om 2 x 1 m grävdes, i nordsydlig riktning. Det förlängdes sedermera till 6 m, och en utvidgning gjordes i den södra delen där ett schakt på 3 m förlades i anslutning mot öster. och hade en utsträckning av 9 m². I schakt 10 framkom stora mängder sten, under grästorv och matjord. Stora delar av det tedde sig som raseringsmaterial, då det var löst liggande stenar med hålrum emellan, men även enstaka tegel och tegelkross. Under det löst liggande materialet fanns mer fasta stenar, men svårigheten att separera dessa från det lösa var stor. Mot sydväst gick konstruktionen att begränsa men för mycket material hade behövts tas bort för att det skulle gå att utreda vilken typ av mur det rörde sig om. Stora mängder av stenmaterialet härrör troligen från Tells grävning på 1930-talet. Skulle detta visa sig vara den sydvästra muren i huvudbyggnaden, ger det (tillsammans med murarna i schakt 4 och 8) en bredd på 14 m. Huvudbyggnaden vid Varbergs fästning, med ungefär samma byggnationstid och av samma byggherre, har en utsträckning av 24 x 13 m (Ericsson 2014). Huvudbyggnaden kan ha haft ungefär samma mått här på Hunehals.

I schaktet framkom en skärva stengods, från kontext 20, vilket var det raseringslager som grävdes bort.

Besvarande av frågeställningar

1. När byggdes borgen? Byggdes borgen av greve Jakob Nielsen under 1280-talet, eller skedde byggnationen redan i samband med att greve Jakobs farfar Niels Valdemarsson fick norra Halland som ärftlig förläning? Vad är borgens funktion i det västsvenska riket?

Murar och kulturlager stratigrafiskt äldre än greve Jakobs påträffades vid 2016 års undersökning, tillsammans med ett keramikmaterial som kan dateras till 1100-1400-tal. Den äldre centrala murlämningen, är kallmurad, medan greve Jakobs byggnad varit murad med kalkbruk. Murbruket var dock i väldigt dåligt skick, vilket hindrade en datering av bruket. Det enda kalkbruk i bra skick återfanns i Tells raseringsmaterial från 1930-talet. Det begränsade tegelmaterial som påträffades visar på ett enhetligt tegel som troligen tillverkats i närområdet. Den största tegelstenen mätte 260x125x82 mm, även de mindre fragmenten uppvisade dessa mått. Murteglet ifrån Hunehals borg jämförs huvudsakligen med Åsklosters murtegel samt Hanhals kyrka ((Bjuggner 2013 s 20; Håkansson 2014 s 112). Den tegelanalys som utfördes i samband med 2014 års undersökning, visade att majoriteten av tegelstenarna var välformade, med slätstruken topp och synliga dragmärken. Vissa hade kanter som var högre än den övriga ytan, något som inte är ovanligt (Williams 2014).

De påträffade byggnaderna har jämförts med tidsmässigt jämförbara byggnader på Varbergs borg, och litteratur kring olika borgar och borgtyper har studerats. Jämförbara borgar kan vara Axvall i Västergötland som uppvisar en liknande form, liksom Ymseborg i Västergötland. Hjelm på Jylland har omnämnts som Hunehals systerborg, är en mycket större anläggning men visar vissa likheter i form. Den tolkade utformningen av Hunehals borgs huvudborg går att se i figur 16 och 17, samt en plan i figur 35.

Den äldsta bebyggelsen på platsen kan dateras till början av 1200-talet, en period tidigare än vid greve Jakobs övertagande. Den bebyggelsen ska troligen dateras till perioden efter att grevens far fick marken som ärftlig förläning, vid 1200-talets början. Den tydliga stabiliteten i anläggningen visar på att Hunehals borg varit en faktor att räkna med i det västsvenska riket, och därtill har dess strategiska placering gjort den till en av de viktigaste borgarna under 1200-1300-tal. De investeringar som gjorts

under medeltiden i arbetsinsats och byggmaterial pekar på en ytterst funktionell befästning, med kontinuitet bakåt i tiden.

År 1294 finns ett omnämnande om Hunehals i samband med en konflikt mellan ärkebiskop Jens Grand och kung Erik Menved. Kungen befälde om allmän ledung i riket och ärkebiskopen vägrade ställa sina väpnade styrkor till förfogande vid ett angrepp mot Hunehals borg. Kungen svarade då med angrepp mot ärkesätet i Lund år 1294, vilket skildras i den så kallade fängelsekrönikan, skriven i slutet av 1290-talet (Carlsson 1946 s 375f; Carlsson 1949 s 377). Enligt den danske kungen tillhörde marken på Hunehalsholme kungamakten, men ärkebiskopens stöd till Jakob, kan tyda på att det istället varit kyrkans mark. Enligt Carlsson hade Hunehals uppförts på en domän som tillhörde Lunds ärkesäte (1946 s 373). Kung Erik klagar på att det vid Hunehals redan skett "manfall, röveri av boskap och många andra förtret och skador för herr kungen..." (Wiking-Faria 2013 s 37).

2. Hur var borgen byggd, vilket material och vilken teknik har använts vid byggnationen? Hur har bebyggelsen varit planerad och hur var byggnadsskickat dels på huvudborgen och dels på förborgen? Paralleller till Varbergs borg?

Den äldsta byggnaden var troligen byggd av natursten, kallmurad, medan borgen byggd under Greve Jakobs tid var byggd av natursten, skiftlagd i upp till 1,70 m breda murar. Grundmurarna bestod av stora stenar tillsammans med små stenflak. Skalmursteknik verkar ha använts i större delen av byggnaderna. Den stora huvudbyggnaden har varit fogad med kalkbruk. Av de andra byggnaderna finns för lite lämningar av dagermurarna och de har därför inte kunnat utredas. De två tornbyggnaderna, ett runt och ett åttkantigt, var byggda med armering i botten av dels lera och dels av en mängd stenar. Det åttkantiga tornet var byggt med skalmur, fogad med kalkbruk. Rester av tegeltakpannor har påträffats vilket ger indikationen att i alla fall någon av byggnaderna har haft tegeltak. Teglet har troligen mestadels använts för detaljer och golv. Del av en golvplatta påträffades i ett raseringslager vid 2014 års grävning, och det indikerar att det funnits tegelgolv i något rum i den stora huvudbyggnaden på borgen.

De grundmurslämningar som påträffats på borgen från greve Jakobs tid har tolkats vara en stor huvudbyggnad, med måtten 24 x 14 m, ett runt torn på mellanborgen och ett åttkantigt torn i det sydöstra hörnet.

Borgen var troligen lik Varbergs borg i sitt utförande om än mindre, med liknande huvudbyggnader på båda borgarna (figur 37).

Det schakt som förlades till förborgen gav inga resultat av bebyggelse.

6. Hur brukades borgen och marken runtomkring? Har borgen fungerat endast som försvarsanläggning eller även delvis som bostad?

Marken kan delvis ha odlats uppe på borgen, då flera kulturlager hade en sammansättning som kunde lämpa sig för hushållsnära odling. Kontext 14, i anslutning till det åttkantiga tornet, kan ha använts för odling. Vid 2014 års undersökning påträffades vad som tolkades vara en hushållsnära odling i detta område, så även vid 2016 års undersökning. Odlingslagret kontext 14 tolkades utifrån mäktighet samt fragmenteringen av påträffat material. Fragmenteringen var hög i ytan, något som minskade längre ner i kulturlagret, detta sker i odlingsjordar och i svinbökad jord. Odlingen har troligen varit begränsad, och bestått av en kålgård och örtagård. Den stora mängden djurben i fyndmaterialet visar på att borgen använts som mer än bara försvarsanläggning. Flera fynd av krigsföring påträffades såsom armborstbultar och en doppsko vilket visar att den även fullgjort sin roll för försvar. Den stora byggnaden på huvudborgen användes troligen dels som privatbostad, men även som mer officiell byggnad, fördelat på olika våningar. Ett kök påträffades i den nordvästra delen av huvudbyggnaden, centralt på borggården. Keramik av brukskaraktär har påträffats med möjliga dateringar till 1100-1400-tal.

Marken runt borgen har inte undersökts vid någon av de två begränsade forskningsundersökningarna, utan det blir en fråga för kommande undersökningar.

7. Vid medeltida borgar har de gröna miljöerna varit viktiga. Till exempel i ärkebiskopens borg Lundagård i Lund har ärkebiskopen haft trädgårdar, örtagårdar, apalgårdar och kålgårdar knutna till sitt hushåll, placerade på olika avstånd från den inre privata sfären. Hur har de gröna miljöerna sett ut på Hunehals borg? Har det funnits hushållsnära odling?

Frågan har inte fullständigt kunnat besvaras då bevaringsförhållandena var för dåliga på den plats där kulturlager provtogs. Fem prover skickades för arkeobotanisk analys vid forskningsundersökningen år 2014.

Marken på borgen har odlats, då flera kulturlager hade en sammansättning som kunde lämpa sig för hushållsnära odling. Den har varit av begränsad omfattning och av trädgårdskaraktär, en örtagård eller en kålgård. De gröna miljöerna har dock varit viktiga vid den här tiden, och de ingick i den höviska kulturen.

8. Hur länge brukades borgen, och när revs den?

Borgen brukades troligen till 1400-talet, då fynd daterade till denna tid påträffats omlagrade i efterreformatoriska kulturlager. Då det huvudsakliga fyndmaterialet påträffades i sentida omlagrade kulturlager kunde inga direkta tolkningar av datering eller funktion göras. Den arkeobotaniska analysen gjord år 2014 visar även på en destruktionsfas, där glasade mineralsmältor påträffades i kontext 2014:14 och 2014:15, där även ett bultlås påträffats.

Den stratigrafiska analysen ger en datering till slutet av 1300-talet för destruktion av borgen, men fynd av yngre rödgods och stengods pekar mot ett senare avslut för Hunehals borg.

Sammanfattning byggnader

Borgen tolkas ha byggts som en näsborg eller höjdborg, vilka var vanliga under 1200-talet, och var belägna på uddar och holmar. Borgarna var vanligen uppdelade i en starkare befäst del och en ekonomibyggnadsdel. På den befästa delen kan det ha funnits ett stentorn/huvudbyggnad som varit avsett för borgherrens bostad, med rektangulär planform i flera våningar, byggd av natursten. I samband med 2016 års undersökningar tolkas byggnaden ha haft måtten 24 x 14 m (figur 35). Dörr-, fönsteromfattningar och takbeläggning har troligen varit av tegel. Mindre byggnader har funnits i anslutning till en ringmur som omgärdat huvudborgen, troligen byggda av trä eller korsvirke. Ett runt torn påträffades i den västra delen av mellanborgen, byggd av natursten liksom flera av de övriga påträffade byggnader (Ericsson 2015). Det tolkas ha varit ett porttorn in till huvudborgen. Ett åttkantigt torn byggd av natursten har funnits i den sydöstra delen av borgkullen, vilket framkom tydligt i 2016 års undersökning. Åttkantiga torn är inte vanliga under perioden men ett åttkantigt torn har påträffats på Lagaholms borg i Lagan, där konstruktionen har en ytterdiameter av ca 15 m. Den har en datering till 1200-tal och omnämns första gången i kung Valdemars jordebok från år 1231 (Ödman 2005 s 114).

Gårdsplanen i Hunehals huvudborg har troligen varit belagd med kullersten. I den sydvästra delen av huvudborgen kan en mindre trädgårdsodling, örtagård eller kålgård, ha funnits. Under 1300-talet fortsätter byggnaderna användas, och de renoveras/byggs om, vilket framför allt syns i huvudbyggnaden och det åttkantiga tornet. Gårdens funktioner fortsätter liksom de gjort under slutet av 1200-talet.

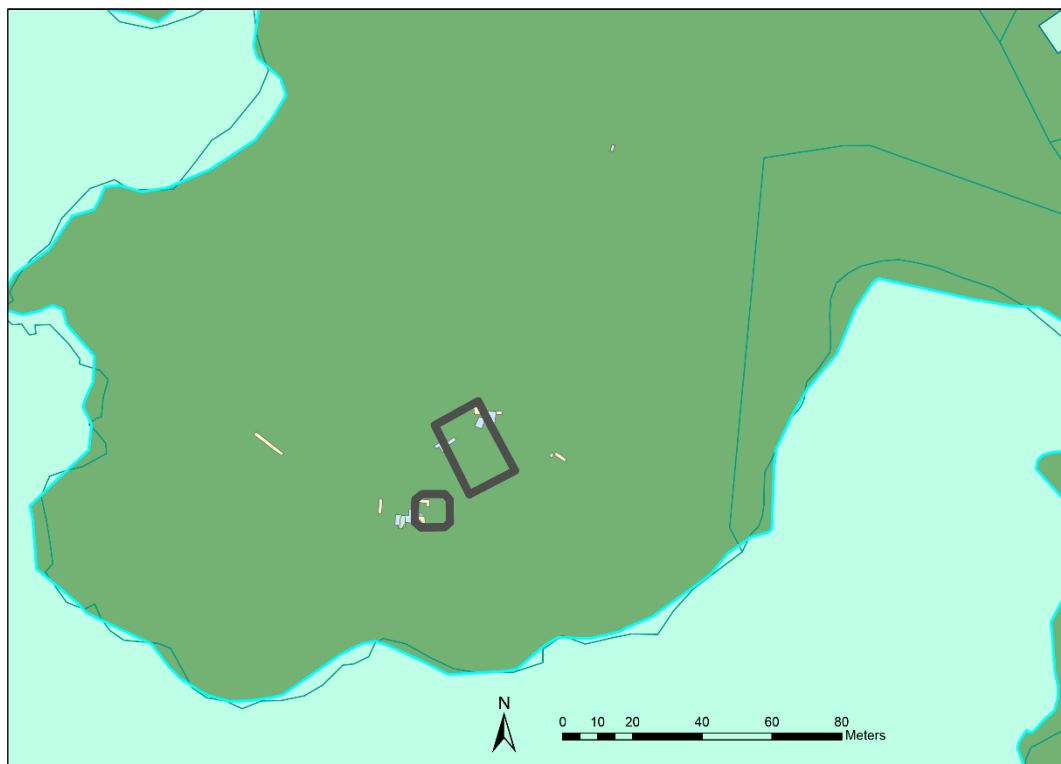
I 2016 års undersökning påträffades ytterligare belägg för att det funnits bebyggelse redan från 1200-talets första hälft, så även för den centrala delen där bland annat stenläggningar

och golvbeläggningar påträffades. Den äldsta byggnaden verkar ha varit byggd med en något annan orientering än efterföljaren från slutet av 1200-talet men dess utsträckning kunde ej konstateras under de 2 veckor undersökningen pågick.

Förmedling och intresse i media

Forskningsundersökningen år 2016 förde med sig ett stort intresse från både allmänhet och medier, liksom sin föregångare år 2014. Borgens läge till trots hittade många nyfikna ut till borgen för att gå förbi och ställa frågor till de arkeologiskt aktiva. Det var ett stort intresse från de halländska tidningarna med ett stort antal artiklar skrivna under undersökningstiden.

Det fanns ett stort intresse att delta i undersökningen, dels från Föreningen Hunehals borgs medlemmar, men även från Göteborgs universitets arkeologistudenter. Under de tre veckor undersökningen pågick deltog upp till femton volontärer varje dag.

Figur 35. Rekonstruktion av stentornet och det åttkantiga tornet under period 2 och 3.

Sammanfattning och förslag till fortsatta åtgärder

Jakob Nielsen var greve av norra Halland och verksam under 1200-talets slut och 1300-talets början. Han beskrivs som byggherre för Varbergs slott och Hunehals borg, som får betraktas som norra Hallands viktigaste befästningar under medeltiden. Enligt äldre forskning kring Hallands politiska historia, uppförde Jakob Hunehals borg som ett provisorium, i väntan på att det verkligt fasta huset på Varberg blev färdigställt. Utifrån det arkeologiska materialet finns det emellertid inget som stödjer att borgen uppförts just vid detta tillfälle, utan de investeringar som gjorts under medeltiden i arbetsinsats och byggmaterial pekar istället på en ytterst funktionell befästning. Den verkar ha haft kontinuitet tillbaka till 1200-talets början och fram till 1400-tal.

Forskningsundersökningen år 2016, och dess resultat, har gett ytterligare frågor till borgen och dess byggnader, men även till dess plats i det omgivande landskapet samt i den västsvenska kontexten. De två forskningsundersökningarna har visat på flera generationer byggnader på borgkullen, en kontinuitet som vida överstiger de 50 år borgen tidigare tolkats ha varit i bruk. Ett större byggnadsbestånd har kunnat avtäckas på borgkullen, vilket har resulterat i att borgens konstruktion har kunnat omvärderas och att dess tolkade byggnadsbestånd har kunnat utökas. År 2014 påträffades en stenbyggnad på själva borgkullen, tillsammans med ett åttkantigt torn i sydöst och ett runt torn i sluttningen vid mellanborgen i väster. Byggnaderna har varit byggda av natursten, med tak och omfattningar samt detaljer av tegel. Under den centrala huvudbyggnaden, från greve Jakobs byggnation, framkom även en äldre byggnad, med något annorlunda orientering än byggnaden från slutet av 1200-talet, med en trolig tidig 1200-talsdatering. Det är en kontinuitet bakåt i tiden som inte tidigare har kunnat påvisas. Vid 2016 års byggnad fortsatte den delen av undersökas. Det sena 1200-talets byggnad, greve Jakobs stenbyggnad, fick en begränsning i sydväst, vilket gav den en omfattning 24 x 14 m. Det åttkantiga tornet i sydöst bekräftades även vid 2016 års undersökning. I söder påträffades ytterligare en mur, vid 2016 års undersökning, som kan härröra från en omfattningsmur eller kurtinmur runt det inre av borgen, troligen byggd under 1300-talet. Det åttkantiga tornet har haft ett kullerstengolv.

En fortsättning av grävningarna på Hunehals borg skulle innebära att dess betydelse skulle kunna lyftas ytterligare, att ännu en pusselbit skulle kunna fogas till dess komplexa historia och att ytterligare förmedling kring denna viktiga plats skulle kunna genomföras. I den närmaste framtiden skulle forskningsundersökningarna koncentreras på de äldre byggnadsskikt som påträffades vid 2014 och 2016 års undersökningar på borgen, för att fastställa den stratigrafiska relationen till greve Jakobs borg och dess bebyggelse. Nästa område att koncentrera undersökningarna till är mellanborg och förborg om vilka kunskapen i nuläget är låg. Vid framtida undersökningar behöver omlandet inkluderas för

att placera borgen i en kontext, i ett sammanhang i närområdet, och i ett medeltida, västsvenskt rike.

Figur 36. Rekonstruktion av Hunehals borg, under 1300-tal, utifrån resultaten från 2014 och 2016 års forskningsundersökningar. Rekonstruktion av Ivan Balic, Kulturen.

Figur 37. Två tolkade byggnader från slutet av 1280-talet på Varbergs borg, den vänstra är idag ombyggd och har använts bland annat som ingång till museet och som museibyggnad. Grundmurarna till den högra grävdes fram vid en arkeologisk förundersökning år 2005-2006.

Administrativa och tekniska uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr	431-4484-15	Fornlämning nr/art	RAÄ 71:1
Socken/stad	Hunehals	Kulturens projektnummer	61000-480
Landskap	Halland	Län	Halland
Kommun	Kungsbacka	Trakt/kvarter/fastighet	Hanhals 4:31
Typ av exploatering	-		
Uppdragsgivare	Föreningen Hunehals borg		
Typ av undersökning	Forskningsgrävning		
Ansvarig institution	Föreningen Hunehals borg		
Projektledare	Rose-Marie Eriksson		
Fältarbetsledare	Gertie Ericsson		
Övrig personal	Anders Håkansson		
Fältarbetstid	2016-06-20 till 2016-07-01		

Referenser

Ahlberg, L. 1985. Hunehals. Vår bygd 1985.

Artelius, T. 2010. Hunehals Borg. Kulturmiljö och arkeologisk kunskap. Otryckt rapport.

Bengtsson, B. 1954. Hallands fästningar. Hallands Historia I. Från äldsta tid till freden i Brömsebro 1645. Hallands läns landsting. Halmstad.

Broberg, B. 1980. Kungsbacka-Gåsekil. Medeltidsstaden 25. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer Rapport. Göteborg.

Brorsson, T. 2002. Medeltid. I: Keramik i Sydsverige – en handbok för arkeologer. Lindahl, Anders, Olausson, Deborah, Charlie, Anne (red.). Text av Stilborg, Ole, Lindahl, Anders, Brorsson, Torbjörn och Gardelin, Gunilla.

Carlsson, G. 1946. Lunds ärkesäte och domkyrka 1289-1536. I Newman, E. (red.) Lunds domkyrkas historia 1145-1945.

Carlsson, G. 1949. Lunds ärkesäte och domkyrka 1289-1536. I Newman, E. (red.) Lunds domkyrkas historia I. 1145-1536. Stockholm.

Eriksson, A.-L. 1992. Medeltida kungaborgar i Viken. I: Borgar från forntid och medeltid I Västsverige. Arkeologi i Västsverige 5. Göteborgs arkeologiska museum 1992.

Ericsson, G. 2014. Byggnadsarkeologisk undersökning av Västra länkan på Varbergs fästning. Halland, Varberg, Varbergs fästning, RAÄ 27. Undersökningen utförd 2013. *Arkeologiska rapporter från Hallands Läns museer 2014:5*. Kulturmiljö Halland.

Ericsson, G. 2015. Hunehals borg. Hanhals 4:31, forn lämning Hanhals 71.1, Hanhals socken, Kungsbacka kommun, Halland. Forskningsundersökning 2014. *Kulturmiljörapport 2015:35*. Kulturen, Lund.

Ericsson, G. & Håkansson, A. 2007. Den medeltida borgen på Varbergs fästning. Ett byggnadsarkeologiskt forskningsprojekt. *Arkeologiska rapporter från Hallands Läns museer 2007:1*. Halland, Varberg, Varbergs fästning, RAÄ 27.

Hansson, M. 2006. *Aristocratic landscape. The spatial ideology of the medieval aristocracy*. Lund studies in historical archaeology 2.

Hansson, M. 2011. Medeltida borgar. Maktens hus i Norden. Historiska Media.

- Håkansson, A. 2014. Nya rön om Hunehals borg från arkeologiska källor. I: Hall, B., Håkansson, A., Niord, M., Tingdal, B., Wiking-Faria, P. Hunehals borg i Nordhalländsk medeltid. Föreningen Hunehals Borg. Veinge.
- Kock, J. 1999. Borg og vold. En guide til Middelalderens borge, voldsteder og deres efterklange i Østjylland.
- Lovén, C. 1996. Borgar och befästningar i det medeltida Sverige. Kungl. Vitterhets historie och antikvitets Akademien. Stockholm 1996.
- Olsen, R. A. 2002. Den historiske Marsk Stig och Hjelm. Marsk Stig og de fredløse på Hjelm. Red. P. Asingh & N. Engberg. Ebeltoft Museum. Jysk Arkaeologisk Selskab. Århus.
- Richardson, J. 1987 [1752]. Hallandia Antiqua et Hodierna. Halmstad.
- Sandklef, A. 1963. Varbergs historia. Utgiven av Varbergs stad. Varberg 1963.
- Stibéus, M. 1992. Den medeltida borgen. I: Borgar från forntid och medeltid I Västsverige. Arkeologi i Västsverige 5. Göteborgs arkeologiska museum 1992.
- Tell, A. 1936. Undersökningsrapport översänd till Riksantikvarien (Dnr vid ATA 0356). Opublicerad rapport.
- Tell, A. 1952. Greve Jakobs borg på Hunehals. Vår bygd 1952.
- von Schéele, A. 2007. Kungsbackas uppkomst – Hur gammal är den nordhalländska staden? Rapport av undersökning utförd på uppdrag av Kungsbacka kommun under sommaren 2007. Kungsbacka kommun.
- Wiking-Faria, P. 2001. Hallands historia under 1000 år – Ett urval skeden i nya perspektiv. Historien och Framtiden i Halland. Red. P. Wiking-Faria. Läns museet Varberg. Varberg.
- Wiking-Faria, P. 2013. Greve Jakob Nielsen – borgen Varbergs grundare. I: Varbergs fästning och dess roll i Hallands historia. Pablo Wiking-Faria (red.). Hallands kulturhistoriska museum, Varberg, 2013.
- Wiking-Faria, P. 2013. Norra Hallands många landbyten 1286-1365. I: Varbergs fästning och dess roll i Hallands historia. Pablo Wiking-Faria (red.). Hallands kulturhistoriska museum, Varberg, 2013.
- Ödman, A. 2005. Skeinge borg, borgen som Saxo glömde. Norra Skånes medeltid 4.

Bilagor

Bilaga 1: Fyndregister.

Inventariernr	Fyndnr	Kontext	Sakord	Typ	Material	Del	Antal	Schakt
HM 29 072	1	4	Keramik	Drejat svartgods	Svartgods	Buk	2	7
HM 29 072	2	4	Keramik	Stengods	Stengods	Mynning	1	7
HM 29 072	3	4	Keramik	Drejat svartgods	Svartgods	Buk	1	7
HM 29 072	4	4	Keramik	Drejat svartgods	Svartgods	Buk	2	7
HM 29 072	5	Lösfynd	Metallföremål	Kist/spik	Järn		1	7
HM 29 072	6	12	Keramik	Stengods	Stengods	Mynning	1	7
HM 29 072	7	12	Keramik	Yngre rödgods	Yngre rödgods	Buk	7	7
HM 29 072	8	14	Metallföremål	Del av armborstbult	Järn		1	7
HM 29 072	9	21	Keramik	Stengods	Stengods	Mynning	1	7
HM 29 072	10	21	Metallföremål	Del av armborstbult	Järn		2	7
HM 29 072	11	27	Tärning	Tärning	Djurben		2	7
HM 29 072	12	28	Metallföremål	Del av armborstbult	Järn		1	7
HM 29 072	13	28	Metallföremål	Del av armborstbult	Järn		2	7
HM 29 072	14	Lösfynd	Metallföremål	Kist/golvspik	Järn		1	8
HM 29 072	15	20	Keramik	Stengods	Stengods		1	10
HM 29 072	16	30	Metallföremål	Spänne	Järn		1	4
HM 29 072	17	Lösfynd	Metallföremål	Knapp	Kopparlegering		1	Dumphög

Fyndtabell över 2016 års föremål, inventarienummer HM 29072: 1-17.

Arkeologiska arkivrapporter från Lund har övergått i serien Kulturmiljörapporter fr.o.m. 2013.
I serien Kulturmiljörapporter har utgivits:

- 2017:20 Gamla Staden 8:1 – Slottshagen, fornlämning Helsingborg 42, Helsingborgs stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk förundersökning 2012. Gertie Ericsson.
- 2017:21 Stora Råby 33:18- Stora Råby kyrkogård, fornlämning nr 10, Stora Råby socken, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk förundersökning 2015. Ivan Balic.
- 2017:22 Kv Eskil 20, Fornlämning 73:1, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne. Arkeologisk undersökning 2017. Krister Kåm Tayanin.
- 2017:23 Kv Grynmalaren 38, Fornlämning 73:1, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne. Arkeologisk undersökning 2016. Aja Guldåker.
- 2017:24 Håslövs stubbamölla, Södra Håslöv 18:2, Håslövs socken, Vellinge kommun, Skåne. Arbetsbeskrivning 2017. Henrik Borg, Olof Andersson.
- 2017:25 Kv Paradis 56, Fornlämning 73:1, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne. Geoteknisk undersökning 2017. Aja Guldåker.
- 2017:26 Kv Kulturen 4-8, Fornlämning 73:1, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne. Geoteknisk undersökning 2017. Aja Guldåker.
- 2017:27 Hallaröds kyrka, Hallaröd socken, Höörs kommun, Skåne. Rapport 2017. Carita Melchert.
- 2017:28 Hallaröds kyrka, Hallaröd socken, Höörs kommun, Skåne. Rapport 2017. Carita Melchert.
- 2017:29 Sandby 67:1, Fornlämning 93, Södra Sandby socken, Lunds kommun, Skåne. Arkeologisk förundersökning. Aja Guldåker.
- 2017:30 Kv Paradis 45, Lund. Fornlämning 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Geoteknisk undersökning 2017. Gertie Ericsson.
- 2017:31 Vombs by, fastigheten Vomb mfl, fornlämning Vomb 7:1, Vombs socken, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2015. Gertie Ericsson
- 2017:32 Kv Svartbröder 10, Lund. Fornlämning 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Geoteknisk undersökning 2017. Aja Guldåker.
- 2017:33 Flyinge kungsgård, Flyinge 22:40, Lunds kommun. Antikvarisk medverkan 2017. Carita Melchert.
- 2017:34 Norra Hultseröd 1:8, Billinge socken, Eslövs kommun. Antikvarisk medverkan 2017. Carita Melchert.
- 2017:35 Ramlösa Brunn. Ramlösa 2:6, Ramlösa 2:1 m fl., Helsingborgs kommun. Kunskapsunderlag. 2017. Henrik Borg, Christer Göransson, Daniel Melchert.
- 2017:36 Bangatan och Clemenstorget i Lund. Innerstaden 2:1, 3:1, 3:16 och 3:17, Lunds kommun. Översiktlig arkeologisk förundersökning 2017. Jan Kockum.
- 2017:37 Innerstaden 2:1, Lilla Råby bytomt, fornlämning nr 175, Lunds stad och kommun, Skåne. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
- 2017:38 Kv. Stådet 10, Lund. Fornlämning 73:1, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne. Arkeologisk undersökning 2017. Krister Kåm Tayanin
- 2017:39 Innerstaden 3:32, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2015. Johan Wallin.
- 2017:40 Fjärrvärmeledning mellan Lund och Dalby, fastighet Dalby S:4 mfl. Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk utredning 2017. Jan Kockum.
- 2017:41 Kv Apotekaren 11, Lund, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologiska förundersökningar 2014 och 2015. Gertie Ericsson och Johan Wallin.
- 2017:42 Kv Trädgården 8, Lund, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk förundersökning 2014. Ivan Balic.

2018

- 2018:1 Kv. Klockaren 19, Dalby. Fornlämning 40:1, Dalby socken, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk förundersökning 2017. Mattias Karlsson.
- 2018:2 Falsterbo 2:25 – Kyrkogatan, Falsterbo. Fornlämning 15, Falsterbo socken, Vellinge kommun, Skåne. Arkeologisk undersökning 2016. Ivan Balic.
- 2018:3 Fjärrvärme mm i Lunds kommun, Skåne. Arkeologiska förundersökningar 2012-2013. Aja Guldåker.
- 2018:4 Hunehals borg, Hanhals 4:31, fornlämning Hanhals 71:1, Hanhals socken, Kungsbacka kommun, Halland. Forskningsundersökning 2016.